

A törököknek első betörései Dél-Magyarországba
Zsigmond és Albert királyok idejében

és

Keve és Krassó vármegyék megszűnése.

1393—1439.

Irta:

Milleker Bódog.

Temesvár.

A csanád-egyházmegyei sajtó nyomása.

1914.

1353-ban foglalta el Szuleiman Gallipolit és ezzel utat nyitott magának Európába. 1365-ben tette I. Murád Drinápolyt az európai török birodalom fővárosává, a honnan seregei a Balkánon hóditó hadjárataikat a világ minden tájéka felé intézték. Így jutottak a törökök az északra elterülő magyar vazallustartományokkal és ezek által Magyarországgal is csakhamar érintkezésbe.

Az európai fejedelmek közül a pápa volt az első, a ki a török veszélyt felismerte. Már 1343-ban hirdetett ellene — Magyarországon is — keresztes háborút. Nagy Lajos, magyar király, 1365-ben komolyan foglalkozott azzal a tervvel, hogy a törököket megtámadja és Ázsiába visszaszorítsa, a mikor Sztráczimir bolgár cár ellen hadjáratot indított, a melyre a kir. hadat február 24-ére Temesvárra egybehívta, és a mely háboruban a cárt elfogta és a tartományt Himfi Benedek bánra bizta,¹⁾ a ki birtokos volt Temes és Krassó vármegyékben és 1366-ban Temes és Keve vármegyék főispánságát is viselte. Ennek következtében Lajos hadai már 1366- és 1367-ben harcoltak a törökökkel Bulgáriában. A magyar hadseregben akkor temesvidékiek is hadakoztak, a kik a törökök félelmetességének hírért haza hozták. Azután az egyik hadjárat a másikat követte, anélkül azonban, hogy azok a törökök terjeszkedésének gátat vethettek volna. Egy ilyen hadjárat előkészületei miatt időzött Nagy Lajos 1375. május 15-én Temesvárt²⁾ és május 21-én Mező-Somlyón.³⁾ 1380-ban is lehetett egy ilyen hadjárat, a melynek költségei fedezésére a templomokban perzselyeket állítottak fel. Egy u. a. évi február 16-án kiállított tanúságlevélből megtudjuk, hogy

¹⁾ Pór Antal: Nagy Lajos, 380—400.

²⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 83. sz.

³⁾ Tört. és rég. Értesítő, U. F., XIX. 89.

akkor Garalischa (Gerliste-i) Jakab is betette a tönkbe a reá kiszabott összeget, a minek fejében a pápai biztosoktól, névleg Lénárd bathai apáttól és Hozthóni Tamástól, általános bünbocsánatot nyert.¹⁾

De ezeket a harcokat csak Magyarországtól jó távolban vívták. Azok csak az árnyékot képezték, a melyet a bekövetkezendő események előre vetettek.

Zsigmond, 1387 óta koronázott magyar király, eleintén nem foglalkozott az új ellenséggel, mert ebben őt egyéb gondjai akadályozták.

Zsigmondot elsősorban a Horváti-lázadás foglalkoztatta, a mely a mi vidékünkre is átcsapott, a hol u. a. évi tavasszal Dánfi Mihály és László testvérek, valamint Jánki László állottak az elégedetlenek élére, a kiket azonban már a nyáron Garai Miklós, mácsói bán, megvert,²⁾ és a mely alkalommal Losonczi László, szörényi bán, a pártosok kezében volt délmagyarországi várakat visszafoglalta.³⁾

De azután Zsigmond csakhamar kénytelen volt figyelmét a törökökre fordítani, a kikkel váratlanul jött érintkezésbe. Ugyanis Lázár, szerb deszpóta, a lázadó Horvátiakkal tartván, 1387- vagy 1388-ban embereivel Galambócz várát foglalta el, a miről Domokos kevei várnagy, Korogi István kevei főispánt és volt mácsói bán március 22-én értesítette.⁴⁾ Ezért Zsigmond 1389 elején Lázár ellen hadba szállott.⁵⁾ Ezen hadjáratra e. k. Mária királynő február 16. levele szerint a becsei és barsi jobbagyokra 60 frt. volt kiróva.⁶⁾ Zsigmond február 21-én⁷⁾ és 24-én⁸⁾ Lippán állott hadaival. Innen hagyta meg az utóbbi napon, hogy magát oldaltámadás ellen megvédje, a Nagymihályiaknak, hogy védelmezzék Szlavoniát a Horvátiak és Palisnaiak ellen. Zsigmond áprilisban újra lejött és akkor 10-én Utvin-(Utuy-n)-ban⁹⁾ és 24-én Temesvárt¹⁰⁾ keltez okleveleket, de Szerbiába nem nyomult be. Dél felől nyugtalanító hírek érkeztek a törökök előnyomulásáról. Ezért sikerült a Szerbia elleni hadjáratot Garai Miklós, mácsói bánnak és Lázár egyik vejének, a kit Zsigmond június 7-én Vuk vajdához, Lázárnak egy másik vejéhez tárgyalás végett követségbe küldött el-

1) Pesty: Ször., III, 13. sz.

2) Horváth M.: Morsz. tört., II, 377. és 381.

3) Pesty: Szörény. II, 119 és Krassó, III, 111. sz.

4) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 177. sz. A Duna szerbiai partján lévő Galambócz Magyarországhoz tartozott. 1370-ben Kőszeg, krassóvármegyei falu, Galambócz tartozéka. Pesty: Krassó, III, 71. sz.

5) Morsz. mt. oklt., II, 61. sz.

6) U. o., 63. sz.

7) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 107. sz.

8) Morsz. mt. oklt., II, 64. sz.

9) Ráth, A magyar királyok hadjáratai stb., 94.

10) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 108. sz.

odázni.¹⁾ Zsigmond és Lázár akkor ki is békültek és Lázár újból hűséget fogadott a magyar királynak. De július 15-én a törökök a szerbeket a Rigómezőn döntő csatában megverték. Ebben a csatában esett el Murád szultán és Lázár szerb deszpóta is. Murádot azonnal fia Bájázid követte. Az elesett deszpóta fia, Lázárevics István, azonban csak a teljes meghódolás árán léphetett atyja örökébe és kényyszerült pénzzel és seregével a török fenhatóságnak adózni. Zsigmond július 17-én Garait még egyszer Vukhoz küldte a szerb ügyek tárgyalása és elintézése céljából,²⁾ de eredmény nélkül.

A rigómezei csata után a törökök vidékünket kezdték fenyegetni, mert most számukra a Dunához vezető út nyitva állott. Zsigmond most, a ki a magyar határt féltette és Szerbiát visszahódítani óhajtott, a háborút megindította. E végből már szeptember 21-én Lippán tartózkodott.³⁾ Szerbiában serege győzedelmesen haladt előre; a szövetkezett törököket és szerbeket mindenütt megverte. Novemberben bevette Borics és Csesztin várakat. Ott volt Sarui László temesi főispán is.⁴⁾ Bránicsévt (Kosztóláczt, a Duna mentén) már előbb vette vissza. Itt a csapatvezetők közt Korogi István kevei és krassói főispán is szerepelt.⁵⁾ Ezen hadjáratban részt vett, még pedig saját költségén, Losonczi István volt szörényi bán is.⁶⁾

Zsigmond december 1-én ismét Temesvárt van, a hol a telet töltötte és a hol Mária királynő is vele volt, a ki ott december 2-án és 27-én és 1390. évi január 9-én okleveleket állíttatott ki. Zsigmond február 1-én Sződin tartózkodott, aztán Pozsonyba, majd Moldvába utazott.⁷⁾

Zsigmond az ezen hadjáratban Borics és Csesztin várak alatt szerzett érdemeikért többeket részesített jutalomban. Így adott Temesvárt 1389. december 2-án Széchenyi Kónya bán fiainak, Franknak és Simonnak új adományt Krassó, Temes, Keve és Arad vármegyékben, valamint egyebütt fekvő birtokaikra.⁸⁾ 1390. augusztus 14-én pedig Sarui Lászlónak Világosvárt adta,⁹⁾ a donationális levélben felemlítvén azt is, hogy Sarui Krassó és Temes vármegyék lakosainak vagyonát védelmezte.

¹⁾ Szilágyi: A m. nemz. tört., III, 411.

²⁾ Morsz. mt. oklt., II, 65. sz.

³⁾ Ráth, i. m., 94.

⁴⁾ Morsz. mt. oklt., 68. sz.

⁵⁾ U. o., 66. sz.

⁶⁾ Wertner M. a Századok-ban; 1905, 449.

⁷⁾ Ráth, i. m., 94., 95.

⁸⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 144. sz.

⁹⁾ Morsz. mt. oklt., II, 68. sz.

Ezen szerbországi hadjáratlal kezdődik a küzdelmeknek hosszú, szakadatlan sorozata, a mely Temesvár elestéig, 174 évig tartott és a mely vidékünknek teljes pusztulását eredményezte.

Zsigmondnak 1389. évi vállalatát a várt siker nem koronázta. A törökök, a kiknek soraiban most már Lázárevics szerb deszpóta csapatai is harcoltak, a magyar határig terjeszkedtek, a mit a Morava-völgyben könnyen elérhettek. 1390-ben megszállották Galambócz várát a Duna partján. E miatt Perényi Miklós, a kit Zsigmond szörényi bánná tett, nem várván be, hogy a gondjára bízott bányságot megtámadják, az ellenséget megelőzte szerb földön; megtámadta és meg is verte.¹⁾

Ezen portyázásban részt vett délvidéki birtokos nemeseink közül Remetei Himfi István is, kit Perényi Kevéből aug. 31-én szólította fel, hogy a Kisasszony napján (szept. 8-án) indítandó háborúra jól felszerelve, élelmi szerekkel ellátva jelenjék meg és vonuljon a szerb határhoz.²⁾

Ezért tartotta Zsigmond szükségesnek, hogy ismét leránduljon Temesvárra, ahonnan szept. 21-én³⁾ és 26-án⁴⁾ keltez okleveket. Szeptember 29-én Olnáson⁵⁾ és 30-án Lippán⁶⁾ fordul meg.

Zsigmond Perényi Miklósnak, aki különben az előző esztendőben szintén Szerbiában járt, 1390 dec. 12-én jutalmul a Varadia határában a hegyen állott Ér-Somlyó kir. várat és tartozandóságait adományozta.⁷⁾

Az ország határához érkezett törökök három úton juthattak be országrészünkbe. Az első és a legrégebbs a déli Szerbiából a Morava völgyben a kevei átkelónél vezetett be. A második nyugaton Belgrádon át Páncsova felé irányult. Végre a harmadik a dunai Vaskapu mellett hatolt be. Minden kapunál egy tekintélyes vár őrködött, u. m. Belgrád, Keve, amely utóbbinak strategiai fontossága Zsigmond idejében növekedett, és keleten Szörény vára (a mai Turnu Severinu), amely akkor a Kis-Oláhországra és néha Krassó-Szörény keleti részére is kiterjedt hasonló nevű bányságával Magyarországhoz tartozott.

¹⁾ Pesty: Ször., I, 33. — Kupelwieser: Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen, 8.

²⁾ Pesty: Ször., III, 18. sz.

³⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 121. sz.

⁴⁾ Ráth, i. m, 95.

⁵⁾ U. o., Olnásra a Német-Remetétől délre lévő Honosvölgy emlékeztet.

⁶⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 119. sz.

⁷⁾ Pesty; Krassó, III, 130. sz. — A legtöbb történetíró azt állítja, hogy a törököknek portyázó csapatai már 1390-ben, léptek volna át a délmagyarországi területre. A következő 1391. és 1392. évekre is tesznek ilyen behatolásokat; de én ezeket nem találtam a rendelkezésemre álló forrásokban felemlítve.

1390-ben a Duna- Tisza- Maros-közben még a következő várak voltak: A Tisza mentén: Becse. A Duna mentén Orsován és Kevén kívül: Haram (Palánk). Ez utóbbtól északra: Ilyéd, Krassófő, Mező-Somlyó és Ér-Somlyó, valamint Kövesd (Dognácska határában). Orsovától északra: Miháld, Sebes, Zsidóvár és Lugos. E váraknak legtöbbje azonban csak kis erőd volt. A terület főerősségét az annak közepén fekvő Temesvár képezte, amelynek a többi felsorolt várak délfelé elővédéül szolgáltak.

Szervezett haderő, amely a határvédelmet teljesíti, akkor nem volt. A vármegyei nemesi felkelés a legprimitívebb haderőt képezte. Az oláh kerületekben, amelyek a hegyek közt 1352-ben tűnek fel először, amint azt 1390-ből tudjuk, az a jogszokás uralkodott, hogy a nemesi kenézek a nekik adott kenézi birtokok fejében 1—1 lándzsást voltak kötelesek kiállítani.¹⁾ Ugyanis akkor a népből állított hadak főleg lándzsákkal, fokosokkal vagy nyilakkal voltak felfegyverezve. Vidékünk birtokos nemessége pánccelt viselt és a lándzsán kívül hosszú, egyenes, kétélű kardot használt, amelyekből néhányat a temesvári és verseczi muzeumokban láthatni.

Abban az időben vidékünkön a közigazgatási beosztás is más volt mint ma. Keve és Páncsova vidéke, tehát a mai Torontál középső tájéka, Becsével és Becskerekkel, az ősi Torontált képezte. A mai Temes közepe, továbbá a mai Krassó-Szörény középső és délkeleti részei a középkori Temeshez tartoztak. A középkori Krassó a Temes és Keve vármegyék közti területet, a Berzáva folyótól a Dunáig foglalta el. Temesben és Krassóban volt a 8 oláh kerület. Végre a mai Torontál északi része Csanád-, a mai Temes és Krassó-Szörény északi vidéke Arad vármegyéhez tartozott.

Ilyen viszonyok uralkodtak vidékünkön, midőn a török hódítók első csapatai a magyar határon megjelentek.

Zsigmond, akit nyugtalanítani kezdett az, hogy a török hatalom oly gyorsan a magyar Aldunához közeledett, 1391-ben Budáról jövet, jan. 31-én Temesvárt fordult meg,²⁾ ahonnan Erdélybe utazott. Lejövetele szükséges volt, mert Bájazid szultán ezen esztendőben Magyarország ellen hadosztályokat küldött, amelyek a Szerémségbe nyomultak, ahol velők Maróti János, mácsói bán, Nagyolaszinál megütközött és őket visszazorította.³⁾

Perényi Miklós, szörényi bán, az ellenség jövetelének hírére azonnal Keve vármegyébe sietett és ott az ellenséggel szemben állást foglalt és mindent megtett, hogy a törökök becsapását a mi

¹⁾ Pesty: Szür., III, 17. sz.

²⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 122. sz.

³⁾ Szalay: Morsz. tört., II, 294. l.

vidékünkbe megakadályozza. Május 6-án Maxondból, amely Páncsovától északra feküdt, Zsigmond királyt sürgette, hogy az általa hadba szólított nemeseknek a fizetést vagy készpénzben vagy sóban utalják ki.¹⁾ Védelmi ügyek lehettek az oka, hogy Perényi aug. 18-án Kevén is megfordult.²⁾

Zsigmond király maga a nyáron Zimony mellett a Száva torkolatánál³⁾ és június 27-én Temesvárt⁴⁾ jelent meg, hogy hadi ügyekben intézkedjék.

1392 elejéről két adatunk bizonyítja, hogy az ország szélén a fegyverek nem nyugodtak. Perényi Maxondból egy keltezetlen, de 1392 január- vagy februárra helyezendő levélben kéri a királyt, hogy engedjen perhasztást Himfi Istvánnak Dobozi Dán fia László elleni ügyében, mert Himfi a bánnal királyi szolgálatban van elfoglalva,⁵⁾ más szóval a hadi táborban van. Erre Zsigmond Budán február 25-én a rác határszéleken viselt háborúban részt vevő Himfi István számára a perhasztást elrendelte.⁶⁾

1392 ben Zsigmond újból személyesen vezetett hadjáratot Szerbiába. E végből március 10-én Garai Miklóstól, a Belgrádtól nyugatra elterült mácsói bánság várait cserélte be⁷⁾ és husvét után az általános felkelést rendelte el a törökök ellen. Az indulás előtt június 11-én Karánban⁸⁾ időzött és június 27- és 28-án Gerebenczen; az ottani ősi földvár melletti táborszálásból keltez okleveket.⁹⁾ Az előbbi napon a törökök elleni hadjáratokból Jekelfalusi Miklóst és Lőrinczet haza eresztette.¹⁰⁾ Kevénél kelt át a Dunán. Bájázid elébe sereget küldött, de ez nem akadályozta az átkelést, hanem visszahúzódott.¹¹⁾ Ezen portyázás alkalmával hősiekedett Borics váránál Perényi Miklós, ki ott egy török csapatot megvert és egy zászlót zsákmányolt, amiért neki Zsigmond a Duna melletti bránicsévói kerületben jul. 12-én kiállított levéllel Ér-Somlyó várát és tartozandóságait új adományként adta.¹²⁾ A magyar sereg Izdril várig nyomult dél felé. Végre Galambóczot ostromolta, ahol Perényi Péter súlyos sebet kapott a fején egy nyíltól.¹³⁾

1) Pesty: Ször., III, 20. sz.

2) Pesty: Oláh ker., 52. l.

3) Morsz. mt. oklt., II, 72. sz.

4) U. o., 30. l.

5) Pesty: Ször., III, 19. sz.

6) Morsz. mt. oklt., II, 74. sz.

7) U. o., 75. sz.

8) Pesty: Krassó, III, 136. sz.

9) Ráth, i. m., 97.

10) Századok; 1872; 671.

11) Morsz. mt. oklt., II, 89. sz.

12) Pesty: Krassó, III, 137. sz.

13) Morsz. mt. oklt., II, 111. sz.

A királyt augusztus 9-én ismét Kevén¹⁾ és 16-án Temesvárt²⁾ találjuk. És ezzel a vállalat be volt fejezve, megint anélkül, hogy maradandó sikere lett volna.

Ilyesmire akkor nem is gondoltak. Az akkori Balkán-államokban, sőt Magyarországon is, eleintén a török hatalmat csekélybe vették.³⁾ A veszély felismerőinek egyike IX. Bonifác pápa volt, ki ezen hadjárat után 1392 december 8-án kelt két bullájával mindazokat, a kik Zsigmond seregében a törökök ellen harcoltak, a szentföldre zarándoklók minden előjogában és teljes búcsúban részesítette.⁴⁾

1393-ban Tirnovo, Sisman bolgár cár fővárosa, török kézre jutott és ezzel megszűnt Bolgárország. Bájárid mint mindig és mindenütt, ott is féktelenül zsarnokoskodott. Ez elől mindenki, a ki tehetett, menekülni igyekezett. Ezen időtájról tehető a délmagyarországi bolgárok második bevándorlása. Az akkor ide menekült katolikus bolgárok Krassován, Jabalcsán és Lupákon foglaltak szállást.⁵⁾

1394-ben Bájárid csapást mért Oláhországra és a mácsói bánságra. Nápolyi Károly híveinek előnyomulása, valamint a török ellen való védelem miatt Zsigmond kormánya 1394. április 12-ére Budára hívta a rendeket, a kik ott erélyes intézkedéseket tettek mindkét irányban. Ezen országgyűlés a törökök ellen Hosvai Leustach nádort és esztergomi érseket küldte az alvidékre.⁶⁾ Ugyanazon év első felében török portyázók törtek be és Gatalon a pálosok zárdáját dúlták fel.⁷⁾ Ez az első megörökített betörése a törököknek Krassó, illetve Temes vármegyébe. E miatt a nyáron Zsigmond király Lengyelországból jöve, ismét a déli határhoz sietett és itt augusztus 10-én Omoron tartózkodott.⁸⁾ Októberben Temesvárt időzik,⁹⁾ a honnan Szegedre hosszabb tartózkodásra ment,¹⁰⁾ de november 13-án Csanádon is megfordult.¹¹⁾

1393, vagy 1394-ben egy török csapat Ér-Somlyó kerületébe is betört. De ezzel Perényi Péter hősiiesen szembeszállt, visszaverte és tőle egy hadijelvényt vett el.¹²⁾

¹⁾ Morsz. mt. oklt., II, 78. sz.

²⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 121. sz.

³⁾ Dr. Thallóczy: Herzog Hervoya; Wiss. Mitteil. aus Bosnien, II, 109.

⁴⁾ Szilágyi: A m. nemz. tört., III, 426.

⁵⁾ Pesty: Krassó, II-1, 258.

⁶⁾ A m. nemz. tört., III, 416., 417.

⁷⁾ Pesty: Krassó, II-1, 176. — a Concilia, II, 283 után.

⁸⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 143. és 144. sz.

⁹⁾ Pesty: Krassó, II-2, 53. — Turchányi: Krassó, II-1, 263.

¹⁰⁾ Ráth, i. m., 99.

¹¹⁾ Borovszky: Csanád, I, 97.

¹²⁾ Morsz. mt. oklt., II, 90. sz. — Az oklevél szerint ez a Perényinek 1392. évi galambóczi megsebesülése után és az 1395. évi kiskisbányai hadjárat előtt — tehát 1393, vagy 1394-ben — történt.

Zsigmond vidékünk védelmére 1394 végén, vagy 1395 elején Temes vármegye élére két erélyes férfiút állított: Csáki Miklóst, Zsidai István fiát és Marczali Istvánt, főispánokká nevezte ki. Marczali 1399-ben Krassó főispánja és a kunok bírása is lett. Ez a két férfiú 1402 végéig védte a hazát Krassóban és gyakran visszaverte a becsapó török portyázókat. Mindkettő ebbeli érdemei alapján 1402-ben szolnoki főispán és erdélyi vajda lett. Marczali mint Zsigmondnak jőnevű hadvezére 1412-ben Olaszországban esett el. Csáki, ki Bihar, Békés, Szolnok és Krassó főispánja és a kunok bírása lett, meghalt 1426-ban.¹⁾

Ezek mellett és után szerepelt Korogi István, ki 1383—1385-ig mácsói bán és szerencsével harcol a Horváti párt ellen. 1383-ban krassói, 1384-ben(?) kevei és ezután 1402-ben temesi főispán lett. 1404-ben sebesi főispán is. A négy utóbbi méltóságot 1404-ben együtt viselte; de 1405-ből már nincsen hírünk róla. Temes vármegyében sok birtoka volt.

Azután Zsigmond király igyekezete oda irányult, hogy a védelem érdekében a királyi várakat szaporítsa. Már 1392. július 12-én vette vissza cserében Perényi Miklós szörényi bántól a neki csak két évvel előbb adott Érsomlyó várát, mert, a mint az oklevél mondja, „Érsomlyó vára az ő királyi céljaira különösen hasznos.“²⁾ 1395. február 15-én Brassóban kiadott levelével pedig megszerezte Csáki Miklós, temesi főispántól, a ki magának Szerbiában a törökök és Oláhországban István vajda ellen érdemeket szerzett, Csák ujonnan épült várát Temesben és Kövesd várát Krassóban.³⁾

A betörő törökök eleintén és még sokáig nem foglalni, hanem csak pusztítani és rabolni akartak. Gyakran kis csapatokban, vakmerően, tekintet nélkül a várakra, mint a fergeteg végig száguldoztak a vidéken, a lakosokat vagy rabláncra fűzve vagy gyilkolva, zsákmányolva, égetve és pusztítva. A magyar hadakkal nem mindig keresték a megütközést. Sokszor a magyarok voltak azok, a kik őket felkeresték és megtámadták.

A törökök állandó hajlama a betörésre, valamint a szerb deszpóta és az oláh vajdák ingadozása és megbízhatatlansága — mert az utóbbiak inkább az erősebb törököktől függtek — a határszél megőrzésével megbizottakat a legnagyobb éberségre kényszerítette. Ezen körülmények a hírszolgálatot nagy fontosságra emelték. Így figyelmeztették egy évnélküli Nagyváradról, november 23-ról kelt levéllel Sombori Mihály és János, erdélyi nemesek, kik a karánsebesi Gámán családdal rokonságban voltak, Marczali Miklós és Csáki Miklós, temesi főispánokat,

¹⁾ Tört. Tár, XII, 179—182.

²⁾ Pesty.Ortvay: Tem. okl., 147. sz.

³⁾ Pesty: Krassó, III, 137. sz.

hogy a litoldi fejedelem követei sokat érintkeztek Vlád és Lukács, oláh bánokkal, a miből az országra talán kár háromolhatik.¹⁾ Ezen levél az évtized közepén kelhetett, mert Vlád, Mircse, oláh vajda fia, aki Árdsisban székelt, 1396. május 28-án tett vazallusi hűségnyilatkozatot Lengyelország iránt,²⁾ a melynek királya (Hedvignek, Nagy Lajos leányának férje) akkor a magyar trónra igényt tartott és aspirációival Zsigmondnak bajait még növelte és a viszonyokat az Aldunánál még bonyolultabbá tette.

Az 1395. évi nyár ismét tájainkra hozta a félelmetes ellenséget, melyeknek lakosai a rettegésből többé már ki sem fogytak. Zsigmond, ki u. a. év július elején Erdélyből jövet Oláhországban Kis-Nikápolyt bevette, augusztus végén újból lejött, és most 24-én a Szörény melletti táborból Orsován és 25-én ugyanonnan, a dunai révnél, keltezett okleveleket.³⁾ Az utóbbi napon Sebes közelében is keltez oklevelet, a melyben a Blagay testvéreket az Oláhországban tanusított hű szolgálataikért megjutalmazza.⁴⁾ De második megjelenése sikeréről tudomásunk nincsen. Távozása után Szent Mihály arkangyal ünnepe körül (szep-tember havában) törtek be a törökök, kik Temesvár felé nyomultak és Krassó és Temes vármegyék vidékeit pusztították. Ekkor Marczali Miklós, főispán, Csáknál az éj sötétségét felhasználva, rájuk csapott és elkeseredett harc után legyőzte őket. Egy elveszt zászlót diadala jeléül felküldött a királynak,⁵⁾ ki novemberben Bács vármegyében és a Szerémségben tartózkodott és egy boszniai hadjáratot tervezett, de november 25-én ismét Budán volt. Itt, november 28 és december 10-ike között értesítették arról, hogy a törökök Oláhországba és az ország déli vidékére, jelesül Temesvár környékére beütköztek, a minek következtében Zsigmond azzal a gondolattal foglalkozott, hogy majd kénytelen lesz oda vonulni és az urak tanácsával megállapítani, hogy micsoda lépéseket kell a védelem tekintetében megtenni.⁶⁾

Akkor Losonczy István, a ki a havasalföldi határ védelmével meg volt bízva, segítség hiányában odaveszett és vele Havasalföld és az Alduna vidéke.⁷⁾ Úgy látszik, ugyanakkor, estek Bájázid szultán hatalmába Orsova és Viddin várak is.⁸⁾

A magyaroknak hadviselő módja eddig nagyon egyszerű, majdnem kisszerű volt. Vállalataik hadi létszáma többnyire kicsiny volt: néha

¹⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 174. sz.

²⁾ Pesty: Ször., I, 32–36.

³⁾ Thallóczy Lajos: Mantovai követjárás Budán 1395-ben, 35.

⁴⁾ A Blagay-család oklevéltára, 106. sz.

⁵⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 154. és 188. sz.

⁶⁾ Thallóczy i. m., 86. és 110.

⁷⁾ A m. nemz. tört., III., 428.

⁸⁾ Pesty: Ször., III., 395.

csak néhány száz ember. Ezek 1—2 hónapra élelemmel ellátva, az ellenséges területbe hatoltak és ott csak portyáztak. Azért ezen hadjáratoknak ritkán volt maradandó hatása vagy sikere. Csak kárt akartak tenni az ellenségben és ezt megfélemlíteni; ami azonban a törököknél nem igen sikerült. Ezt Zsigmond lassan kezdte belátni.

Ezen időben kezdte Zsigmond az új ázsiai hatalom fenyegető veszélyét felismerni. Ő volt az első tekintélyes államférfi, aki habár eredménytelenül, annak leküzdését életfeladatává tette.¹⁾ Zsigmond már 1393 óta nagyarányú terveket kezdett kovácsolni. Tervébe Európa többi nemzeteit is belevonta és a régi keresztes háborúkra emlékeztető nagyszerű módon akarta a törököket megtámadni és Európából kiűzni. Már 1396-ban a törökök elleni hadjárat áthatotta az akkori keresztény Európát, de első sorban Magyarországot, amelyről Zsigmond egy 1396 április 3-án kelt levelében mondta: „Ezen ország a többi kereszténység fala és védpajzsa.”²⁾

1396-ra tervezte Zsigmond ezen hadjáratot. De megelőzte őt Bájázid, ki Kis-Nikápoly miatt felbőszülve, már 1395 novemberben hadat izent azzal, hogy jövő tavasszal Magyarországra fog törni.³⁾ Az országnagyok erre már decemberben elrendelték az általános felkelést, amelynek kihirdetésére a király minden vármegyébe két biztost küldött.⁴⁾ Zsigmond Bájázid fenyegetéseire eleintén azt határozta el, hogy csak saját országának védelmére fog szoritkozni.⁵⁾ Májusban érkeztek meg Budára a külföldi hadak. A keresztesek hadi tanácsa a támadás mellett volt és Nikápolyt tűzte ki magának első célul. Junius 24-én Sarui László, temesi főispán, az akkori királyi hadsereg főkapitányának hadiszállása a Karas folyó mellett volt.⁶⁾ Eközben, júliusban, Szent Margit ünnepe körül, a törökök szövetkezve a tatárokkal és szerbekkel újra megjelentek a temesi vidéken és többek közt fölgyújtották Uj-Bécset (Uj-Pécset). Marczali Miklós és öccse Dénes Füzes-Oroszi és Máráz városa között, Temesvártól nyugatra, verték meg a rablókat.⁷⁾

A keresztes hadak a Duna mentén haladtak lefelé és Orsovánál keltek át a Dunán, de a legnagyobb rendetlenségben.⁸⁾ Zsigmond az európai hadak megérkezése után Nagyváradról indult ki és legelőször

¹⁾ G. Beckmann: Der Kampf Siegmunds gegen die Weltmacht der Osmanen; Bevezetés, V. l.

²⁾ Thallóczy L.: Mantovai követjárás, 90⁴⁾.

³⁾ U. o., 71.

⁴⁾ A m. nemz. tört. III, 428.

⁵⁾ Thallóczy, i. m., 71.

⁶⁾ Tört. Tár; 1896; 512.

⁷⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 154. és 188. sz.

⁸⁾ Sisity: Die Schlacht bei Nikopolis. Wiss. Mitteil. aus Bosnien, VI, 308, 309.

Orsovát és Viddint könnyű szerrel bevette és az előbbi 200, az utóbbit 500 emberrel szállotta meg.¹⁾

Az orsovai vár alatt Zsigmond 1396 aug. 13-án levelet állíttatott ki, amelyben Marczali Miklós, temesi főispánnak és tesvéreinek: Péter-, István- és Dénesnek, tekintettel Miklósnak a temesi és krassói területeket pusztító törökök, tatárok és rácok elleni harcokban szerzett érdemeire, több birtokot adományozott, amely donatiót a király aug. 18-án a bolgárországi Novigrád melletti táborban új adománnyal toldotta meg.²⁾

A hadjárat, amelyhez hasonló csak Nagy Lajosnak nápolyi vállalata volt, kudarcot vallott, mert Nikápoly mellett szept. 25-én a keresztények serege a franciák fegyelmetlensége miatt az oda sietett Bájádzid ellen a döntő csatát elveszítette. Megemlítésre méltó, hogy a francia vitézek közvetlenül a csata megkezdése előtt az Orsovánál és más erődöknél hatalmukba került néhány száz török foglyot elbizakodottságukban kegyetlenül felkoncolták,³⁾ amire Bájádzid a csata utáni napon 3000 keresztény foglyot mészároltatott le.

Ezen kudarc következtében a magyar fegyverek tekintélye a Balkánon nagyon süllyedt. Csak 1411-ben sikerült ismét azt egyensúlyba hozni.⁴⁾

Zsigmond a nikápolyi veszteség után, amelyben egyebek közt Perényi Miklós és Csáki István is elesetek, Konstantinápolyon át Dalmáciába menekült, ahonnan egyenesen Temesvárra utazott, hogy a végek védelme iránt gondoskodjék. Itt 1397 április 5-én időzött. Temesvárra, a veszélyeztetett határra, hívta egybe szeptember 5-én az országgyűlést is. A király e végből már okt. 8-án Temesvárt van, ahol u. a. hó 25-én az országgyűlést megnyitotta, amely egy hónapig tartott.⁵⁾ Természetes, hogy a népes gyűlésnek a határvédelem okozta a legnagyobb gondot. Elhatározták, hogy „ha a jelenlegi háborús idő alatt az ország határait ellenséges támadás fenyegeti és az ott hivataloskodó zászlós úr a határt megvédeni nem tudja, minden zászlós úr és birtokos nemes, a közös, tehát osztatlan kurián lakók közül egy—egy, a többiek, tehát osztottak, fejenként személyesen tartoznak fegyvert fogni és a királlyal, vagy ennek akadályoztatása

¹⁾ Pesty: Ször., III, 395.

²⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 154. és 155. sz.

³⁾ Horváth M.: Magy. Tört., II, 406.

⁴⁾ L. Thallóczy: Bruchstücke z. Gesch. d. Despotenfam. Branković. Wiss. Mitteil. aus Bosnien, III, 331.

⁵⁾ A temesvári országgyűlés irományait Knauz publikálta a „Tört. Tár.”-ban, III, 213—238. — Csánki (Tört. földrajz. II, 65.) említi, hogy Zsigmond király 1397- és 1398-ban a Temesvár mellett volt Széphely egyikéről is keltezett leveleket.

esetén, a nádorral, a fenyegetett részekre vonulni; a jobbágyos nemesek kötelesek azonkívül minden 20 jobbágy után egy íjjal felfegyverzett katonát kiállítani.⁴⁾ Egy másik pont szerint az összes egyházi javak jövedelmének fele hadi célokra szolgál és a királynak nem mint eddig terményekben, hanem készpénzben fizetendő le. Ha a jobbágyos nemes a király felhívására a hadból elmarad, jobbágyaival helyettesítheti magát vagy fizet minden jobbágy után 1 aranyat; a jobbágy nélküli nemes, ha egészséges, elmaradásáért 3 márkát fizet bírságul.¹⁾ Ezen végzés az általános védkötelezettséget elvben megállapítja; de ezen intézkedések mindinkább egy invázió elleni védekezést tartottak szem előtt és nem a támadást és így Zsigmondnak, mivel Velenceze sem akart terveibe bele menni, támadó politikájáról egyelőre le kellett mondani.²⁾

A következő években országos hadszervezéssel foglalkozott és igyekezett a temesvári országgyűlés határozatait végrehajtani. Így 1398. november 13-án Szeremlyén intézkedett a Temesvár felé irányító közfelkelés gyorsítása és pontosabb tétele végett.³⁾ A kivetett hadi adót is gyűjtötte. Leleszen őriznek egy 1398-ból származó nyugtát, amelyben Zsigmond király elismeri, hogy Domonkos, leleszi prépost, a temesvári országgyűlés határozata alapján reá kivetett 215 arany forint hadi illeték felét, 107 forintot, kezeihez személyesen lefizetett.⁴⁾

Ügylátszik, 1399-ben — márciusban — értesítést küldtek a temesi főispánok Budára, hogy a török seregnek az eleje megérkezett Szerbiába, amire az országnagyok a Szent György napjának nyolcadára Bácsra rendelt hadakat visszatartották, míg új kir. parancs jön.⁵⁾ Ebben az esztendőben Bedefalvi Pál, kevevármegyei birtokos nemes, a törököket az országba vezetvén, hűtlenségbe esett, minek következtében jószágvesztéssel sújtattatott és 2 birtoka Keve vármegyében: Bátka és Petre falvak Perlász vidékén a királyra szállottak.⁶⁾ Lehetséges, hogy a Horváti-lázadásból maradt parázs volt ezen hazaárulásnak oka, mely vidékünk nemességének királyhűségére és megbízhatóságára nem a legjobb világot veti. Hogy Bedefalvi árulása melyik hónapban volt, nem tudjuk. Magáról az 1399. évi török háborúról május 30., június 3. és augusztus 26-ról vannak tudósításaink.⁷⁾

A vész az alsó vármegyéket közösen fenyegetvén és sújtván,

1) Magyarország. vármegyéi. Temes, 291.

2) Beckmann: Kampf Siegmunds, 9.

3) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 161. sz.

4) Századok; 1871; 620, 621.

5) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 166. sz.

6) Pesty: Elt. vm., I, 374.

7) Wertner M. a Századok-ban; 1905; 451.

azokat csakhamar tömörülésre bírta. 1394 októberében maga Zsigmond király Temes, Krassó és Csanád vármegyékkel egyesülve közgyűlést tartott és pedig, úgylátszik Temesvárt.¹⁾ 1399. novemberében Temes és Krassó vármegyék ismét együttesen üléseznek Temesvár mellett, még pedig a temesi főispánok elnöklete alatt.²⁾ Végre 1405. október 4-én Arad, Csanád, Temes, Krassó és Keve vármegyék Ozorai Pipó temesi főispán elnöklete alatt együttesen üléseztek Aradon.³⁾

Ez hozta magával azt is, hogy az alsó vármegyék lassan Temesbe olvadtak, amelynek székhelye erős várával jelentőségben emelkedett és a melynek főispánjai már a XIV. század utolsó éveiben Krassóban is parancsolnak.

Ez alatt a törökök rabló betörései egyre tartottak, amelyeket a derék temesi főispánok többször szerencsével visszavertek. Marczali Miklós, ki 1402. végéig volt főispán, még kétszer győzedelmeskedett a törökökön, u. m. Mező-Somlyó előtt és a Temesvártól északnyugatra folyó Nyárad folyó mellett.⁴⁾ A félelmetes ellenség portyázói tehát már Temesváron túlra is merészkedtek. Csáki Miklós, társfőispán pedig, aki 1400. szeptember 22-én Himfi Istvánnak perhalasztást adott, mert ez vele együtt az alsó vidék védelmében részt vett,⁵⁾ és öccse György is, a hazát Temesvárról többször a benyomuló törökök és szerbek ellen védték, amint ezt Zsigmond egy 1401-ben kiadott oklevélben elismeri.⁶⁾

1402. július 20-án Bájázid Kis-Ázsiában Angoránál a mongoloktól Tamerlan alatt vereséget szenvedett és egy évvel később a fogságban életét is veszítette. Fiai között pedig az atyai örökség miatt 10 évig tartott háború tört ki. Ez volt az oka annak, hogy azokban az években a törökök vidékünk ellen nagyobb hadjáratokat nem indítottak. Bájázid vereségének második következménye pedig az volt, hogy 1404-ben Zsigmond és Lázárevics István, szerb deszpóta, között egyezkedések jöttek létre,⁷⁾ melyek vidékünk békéjére jó befolyással voltak.

Már április 16-án értesítette Zsigmond a francia királyt, hogy Lázárevics alávetette magát az ő fennhatóságának és hogy ő a törökök és hitetlenek ellen nagy erővel fellépve, néhány győzelmet aratott.⁸⁾ Az újonnan teremtett jó viszonyt az is demonstrálja, hogy 1404. szept-

¹⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 145. sz. V. ö. Turchányi: Krassó, I—1, 263.

²⁾ U. o., 164. sz.

³⁾ Márki: Arad vm. története, I, 119.

⁴⁾ Pesty-Ortvay: Tem. okl., 337. sz.

⁵⁾ U. o., 173. sz.

⁶⁾ U. o., 186. sz.

⁷⁾ Morsz. mt. oklt., II, 96. sz.

⁸⁾ U. o.

tember 1-én Vukasin, szerb herceg, Világos vár kir. castellánusa és Zaránd vármegye főispánja.¹⁾

Vidékünk birtokos nemessége, mikor látta, hogy birtokai elnéptelenednek és elpusztulnak, maga is védekezni igyekezett és e végett várakat emelt. Így említik már 1402-ben Temesvár környékén a nevnei Treutelek jobbágyi, széphelyi és ohádi várait.²⁾ 1404-ben Gyertyánosi Csép Miklós és Jakab a közelgő veszélyes idő tekintetéből Gyertyánoson (Gertenyesen) várat terveztek, amihez nekik Ozorai, akkori temesi főispán, a királyi engedély kieszközölését megígérte.³⁾ Azonban csak 1406-ban építettek, mert akkor Ozorai a mezősomlyói és érsomlyói várnagyoknak azt írta, hogy a Gyertyánosiakat az építkezésben meg ne akadályozzák.⁴⁾ Maczedoniai Dancs Péter fia Miklós egy 1400 után keltezett levél szerint, nővérétől, ki Himfi István neje volt, fát kért, hogy maczedoniai birtokán lévő várát tatarozhassa.⁵⁾

Érdekes, hogy ezen veszedelmek között nemeseink királyukat a távolban is szolgálják. Eltekintve attól, hogy Marczali Miklóst, a ki próbált vezért, az orsz. tanács 1401 május 22-én a csehek ellen hadba rendelte, másokról is van tudomásunk, hogy másutt harcoltak. Így az 1406. nyár folyamán Csuka fia Dénes Boszniában a Hervoja herceg elleni hadjáratban is résztvett, a miért őt Zsigmond király azzal jutalmazta meg, hogy neki a komjáti oláh districtusban lévő Mihalancz másképp Lópataka nevű helységre új adományt adott és őt valamint családját nemességre emelte.⁶⁾

Végre növelte még a bajt azon körülmény, hogy vidékünk nemességének némely tagja nem volt eléggé királyhű. Midőn 1403 elején a királlyal elégedetlen főurak újra összeesküdtek és most már László, nápolyi királyt kiáltották ki magyar királylyá, vidékünkön a Csákiak tüzték ki a lázadás zászlaját. Hozzájuk csatlakoztak Temes és Krassóban a Himfiék egy része és Omori György. Ez utóbbit és Himfi Istvánt Marczali Miklós kenyeretzte le, mire megtértek és őket a Maczedoniai testvérek jelentésére a király ismét kegyébe fogadta.⁷⁾ Nem oly szerencsések voltak a Himfi családból eredő Oszejekiek, névleg Miklós, János és Benedek, Demeter fiai, kik 1404. január 12-én összes Krassó vármegyében fekvő jószágaikat elvesztették, amelyeket aztán Zsigmond hűséges és diadalmas vezérének Maróti János, szörényi bánnak ado-

1) Morsz. mt. oklt., II, 97. sz.

2) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 189. sz.

3) Pesty: Krassó, II-1, 187.

4) Tört. Tár; 1884; 18. l., 11. sz.

5) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 181. sz.

6) Pesty: Ször. oláh kerületek, 54.

7) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 198. és 200. sz.

mányozta.¹⁾ Csanádban Zynghi István és Tamás, kik magukat Rupolujváriaknak nevezték, csatlakoztak Nápolyi László trónkövetelőhöz; így hűtlenségbe esvén, elvesztették birtokaikat. Zsigmond király 1403. október 30-án azok közt Rohoncza, Nagyfalva (ma: Temesnagyfalva), Rárostelek, Harmad és Vörösmartban lévő részbirtokaikat Tapsoni Anthimi János, tótországi albánnak adományozta, kit a csanádi káptalan u. a. évi december 22-én be is iktatott.²⁾ 1405-ben pedig elkobozták hűtlenség bűne miatt Csői Sáfár István, János és Miklós keve-, torontál- és bácsvármegyei jószágait.³⁾

Ezen korban a városok tekintélyben emelkedtek, mintán a törökök és tatárok betöréseikor a városok erődítései a népnek védelmére szolgáltak. Zsigmond kezdeményezésére 1405-ben a budai országgyűlésen oly törvénykönyvet alkottak, amely majdnem kizárólag a városok rendezésével foglalkozik és első sorban elrendeli, hogy a fent említett okokból minden várost falakkal kell övezni. Egy másik u. a. évben alkotott törvénykönyv a népet vette oltalmába az urak ellen, megtiltván e. k. ezeknek, hogy midőn zászlóaljaikat a táborba vezetik, a föld népét fosztogassák.⁴⁾

A pusztító és rabló betöréseknek csakhamar szomorú következményei mutatkoztak. A vidék szemmelláthatóan kezdett elnéptelenedni. Így az 1390-ben említett Szent-András falu,⁵⁾ amely Porány határában, tehát közel a Dunához feküdt, már 1407-ben csak „terra“, azaz „föld“.⁶⁾ Egy 1408. évi oklevél pedig azt mondja, hogy a Temesvártól délkeletre feküdt Berény városához tartozott Zulyanfalva, Melsafalva, Prekafalva, és Kis-Silgéd falvak „lakosságuktól el lettek hagyatva.“⁷⁾

Zsigmond 1404-ben a temesi vidék igazgatását és védelmét egy igen eszes és bátor férfúra bizta. Ez az olasz származású Philippo de Scolari, aki 1369-ben Firenzében született és a Nápolyi László elleni küzdelmekben Zsigmond lelkes hívévé fejlődött. Ozorai Borbálával házasságra lépve, Ozorát kapta. Innen a magyarok Ozorai Pipónak nevezték. Sokféle méltóságai között a legkiválóbb a temesi főispánság, amelyet majdnem haláláig viselt. Innen olasz honfitársai Pipó Spanonak is hívták. Ezen férfiú vaskézrel rövid idő alatt rendet teremtett a

¹⁾ Pesty: Krassó, III, 156. sz.

²⁾ Borovszky; Csanád, I, 104 és II, 518 és 628.

³⁾ Pesty: Elt. vm., I, 377.

⁴⁾ Horváth M.: Morsz. tört., II, 436, 438.

⁵⁾ Pesty: Krassó, III, 128. sz.

⁶⁾ Tört. Tár.; 1884; 26. l.

⁷⁾ U. o., 29. l.

végeken,¹⁾ amire szükség is volt, mivel Zsigmond királynak a keleti egyházszakadás, a római viszálykodás és végre a csehországi eretnőség sok idejét igénybe vette.

Ozorai Pipónak vidékünk megmentésében szerzett érdemeit egy 1407-ből származó oklevél sorolja fel, amely a királynak háláját és elismerését fejezi ki: „Pipó, főispán, aki tőlünk Temes és egyúttal a többi délvidéki vármegyék főispánságát kapta meg, ezeket a vármegyéket, amelyeket azelőtt a törököknek folytonos betörései és sűrű támadásai jóformán teljesen elpusztítottak és elnéptelentettek, az ő eszével és erejével régi jó állapotukba ismét visszahelyezte, azokat ismét benépesítette és egyúttal országunk határait és végeit, amelyeket a törökök, szerbek és oláhok támadásai, különösen Szerbia felől, tönkretették, újra jó karba helyezte és ott békés állapotokat teremtett.“²⁾

Ozorai Pipó már 1405-ben Krassóban, Keveben és Csanádban is viselte a főispánságot. 1408–9-ben szörényi bán is volt. Az ő kezeiben összpontosultak tehát a déli határ védelmének majdnem összes szálai; ő tartotta fenn a rendet és intézte a közigazgatást.

Pipó ezen bokros érdemeinek megjutalmazására Zsigmond már 1407 ősszel neki és Máté testvérének Krassó vármegyében Bay és Szederjes falvakat és Temes vármegyében Berény városát és tartozékait (19 falút és 4 praediumot) adományozta,³⁾ amibe azokat a csanádi káptalan 1408 januárban beiktatta⁴⁾ és amiről a király 1409 első napjaiban a privilegialis levelet is kiadta.⁵⁾ Evvel Zsigmond emberét anyagilag is vidékünk érdekkörébe kötötte. 1408 dec. 12-én pedig Csáki Miklóssal együtt a sárkányrend tagjává tette, amely rend tagjait e. k. a keresztény vallásnak a törökök elleni védelmére is kötelezte.

Zsigmond 1407-ben ismét kezdett foglalkozni régi kedvenc eszméjével. Elsősorban Velenczéhez fordult, amelynek hajóhadára számított. Gallipolit akarta megszállani és az európai és ázsiai török birodalom között az összeköttetést megszakítani.

Azonban Velence húzta a dolgot. Ezalatt Szerbiában új, Zsigmondra előnyösebb, alakulások állottak be, amelyeket Zsigmond sikerei Boszniában idéztek elé, amely tartományban a király hódításait 1410-ig befejezte. Ez Szerbia Magyarországhoz való közeledését vonta

¹⁾ A Muz. és Könyvt. Orsz. Szövetsége 1904. évi közgyűlésének jegyzőkönyvei, 40–43. — Pipó képét közli A. M. Nemz. története, III, 508–9. közt. — Életrajzával foglalkozott Wenzel Gusztáv az Akad. Értesítőben (1859) és a Tört. Tárb. (1884).

²⁾ Tört. Tár.; 1884; 22. l.

³⁾ U. o., 25. l., 17. sz.

⁴⁾ U. o., 30. l., 21. sz.

⁵⁾ U. o., 223. l., 23. sz.

maga után. Szerbiával Zsigmond 1409-ben foglalkozott. Már januárban hadakozott egy királyi sereg Szerbiában a törökök ellen. Ebben résztvettek Remetei Himfi István és Apáczai Márton, temes-krassói nemesek. Ozorai, aki akkor Kevében őrködött, az előbbinek jan. 28-án és az utóbbinak febr. 2-án, mert a király szolgálatában voltak, a király nevében a Szent-György utáni nyolcadáig, azaz május elsejéig, perhალasztást adott.¹⁾ Ezen év nyarára pedig Zsigmond egy erős török seregnek Magyarországra való betörését várta.²⁾ A valódi tényállás azonban az volt, hogy Lázárevics István deszpóta öccse Vuk és ennek néhány rokona elégedetlen volt a magyar szövetséggel és hogy Vuk Istvánt török segéllyel júniusban meg is támadta.³⁾ Ezért jött le Zsigmond is és időzött u. a. évi május 21-én Krassófőn, június 9-én⁴⁾ és 13-án⁵⁾ Temesvárt és jun. 21-én Kevénél.⁶⁾ Valószínűleg megfigyelte itt a közelből a Szerbiában lejátszó eseményeket és értekezett Pipóval, aki a következő (1410.) évben abban a fontos diplomáciai kiküldetésben járt a pápánál, hogy ezt Zsigmond terveinek megnyerje.

1411. július 3-ika előtt elismerte Lázárevics deszpóta Magyarország szuverenitását Szerbia felett.⁷⁾ Ennek előzményeül kell tekinteni Zsigmondnak lejövetelét Temesvárra, ahol a király június 17-én⁸⁾ és 18-án⁹⁾ tartózkodott, hogy valószínűleg a deszpótával a tárgyalásokat befejezhesse, amiben neki Ozorai Pipó nem csekély segítségére lehetett. Erre Lázárevics már július elején országának főuraival Zsigmondot Budán meglátogatta és ezen alkalommal megújította a hűbéri köteleket.¹⁰⁾ Zsigmond akkor a deszpótának nagy kiterjedésű birtokokat adományozott, aminek következtében Lázárevics már 1413-ban Bácsban a magyar főurakkal tanácskozásokat folytatott,¹¹⁾ 1414-ben főispán Torontálban,¹²⁾ ahol a becsei uradalmat kapta és 1418-ban birtokos Krassóban is.¹³⁾

Zsigmond tovább fáradozott, hogy az európai fejedelmeket a törökök ellen segélynyújtásra bírja. 1412-ben Budán a lengyel királyt,

¹⁾ Tört. Tár.; 1884; 226. l., 24. és 25. sz.

²⁾ Beckmann: Kampf Siegmunds, 10, 11.

³⁾ Dimitrijevic: Brankovics, 13. — Thim: Szerbek története, II, 23.

⁴⁾ Ráth, i. m., 111.

⁵⁾ Morsz. mt. oklt., II, 106. sz.

⁶⁾ Pesty: Krassó, III, 178. sz.

⁷⁾ Morsz. mt. oklt., II, 108. sz.

⁸⁾ Ráth, i. m., 113.

⁹⁾ Pesty: Krassó, III, 184. sz.

¹⁰⁾ A m. nemz. tört., III, 483.

¹¹⁾ Morsz. mt. oklt., II, 116. sz.

¹²⁾ Csánki, II, 130^a). Pesty-Ortvay: Tem. okl., 295. sz.

¹³⁾ Pesty: Krassó, III, 198. sz.

a boszniai és szerb fejedelmeket és számos nyugateurópai főurat látott vendégül. Ekkor remélte ismét, hogy az egyházzakadást megszünteti és az európai nemzetekkel egyesülten a törököt Európából kikergetheti. Azonban már 1413-ban fordulat állott be. Velence, amely ellen 1411-ben Ozorai Pipó Zsigmondnak temesvári látogatása után szerencsésen harcolni kezdett és 1412-ben Mottánál győzedelmes csatában Temes volt főispánja, a hős Marczali István elesett, megkapta Dalmácia azon részét, melyet neki Nápolyi László már 1409-ben eladott és az egyházi unió terve is füstbe ment.

Velence, mely Zsigmondnak a törökök elleni küzdelemben leg-erősebb társa lett volna, hol ellenséges, hol tartózkodó, kétszínű magatartást tanúsított. Mindig csak a maga hasznát kereste. Így szerezte meg 1420-ban Dalmácia másik részét is. Ez, valamint a huszsziták elleni hadviselése és végre azon körülmény, amit Zsigmond maga is elpanaszolt, t. i. „hogy ha ő Bécsbe megy, a magyarok azt tartják, hogy nem akar segítségökre jönni a törökök ellen, és megint, hogy ha Magyarországon tartózkodik, az ausztriaiak azt vélik, hogy nem akarja őket segíteni az eretnekek ellen“¹⁾ Zsigmond király keleti politikájának legnagyobb kerékkötői voltak. Ezért ismét sokáig nem foglalkozhatott régi terveivel.

Miután a török szultánok 1414—1426-ig Szerbia iránt jóindulattal viseltettek és ezen országot kímélték, azon időben vidékünk délfelől megtámadtatásban nem igen részesült. Csak nyugat és kelet felé kellett védekezni.²⁾

Ennek következtében akkor Keve környékén bizonyos békés fejlődési tüneteket észlelhetünk. Egyebek közt regisztráljuk, hogy Keve városa az 1412-ben új adományként kapott Bálványos és Szko-renócz pusztákat benépesítette, úgy hogy azokról 1428-ban mint falvagról tétetik említés.³⁾

Az 1416. évből néhány hírünk szól, melyek arról tanúskodnak, hogy a hadi élet mozgalmassága nem szünt meg. Boszniában, ahol 1414- és 1416-ban Ozorai volt a kir. sereg vezére, 1415-ben Hervója, spalatói herceg, a magyaroknak érzékeny károkat okozott. Azonban Hervója már 1416. áprilisban meghalt. Öröksége Mohamed szultán beleavatkozását vonta maga után.⁴⁾ Az ottani harcokban földieink is részt vettek. 1416. tavasszal vagy nyár elején Gyertyánosi Csép Jakab és Miklós, krassói nemesek, Boszniában eltűntek. Amire a királynak egy

¹⁾ Beckmann: Kampf Siegmunds, 91.

²⁾ Dimitrijevic: Brankovics, 17—20.

³⁾ Magdics: Diplom. Ráczeviense, II. és III. sz.

⁴⁾ A m. nemz. tört., III, 531.

intézkedésére Ozorai főispán május 16-án azok nejeit oltalmába vette.¹⁾ Csak Miklóst találjuk 1421. tavasszal ismét otthon Jakab elesett.²⁾

A boszniai hadjáratban 1415-ben fogságba esett főurak³⁾ kiváltására a Pécselt 1416-ban összegyűlt országnagyok olykép intézkedtek, hogy az ország minden vidékén tekintélyes férfiakat bíztak meg a váltságdíj beszedésével. Az alsó vármegyékre kaptak ilyen megbízást Maczedoniai Miklós, temesi alispán és öccse Simon, Losonczy Zsigmond, orsovai várparancsnok, Kerekegyházy Mihály és Pósa fia Péter, arad-vármegyei nemesek és Trentul Miklós, temesi birtokos és tárnokmester.

A törökök ezen esztendőben két nagyobb szerű portyázást rendeztek a magyar szélekre, amelyek számukra a Doboynál 1415. július végén vívott csata után nyitva állottak.⁴⁾ Az egyikkel Stájerországig hatoltak. A másik vidékünket érte. A temesi vidékre a törökök a vrhboszniai basa Ikács (vagy Izsák) vezérlete alatt törtek be. Maczedoniai Péter fia Miklós, temesi alispán,⁵⁾ a vármegye felkelőivel üldözőbe vette őket és megütközött velök. Miután az ütközet eldöntetlen maradt, Maczedoniai azon idő szokása szerint, párviadalra hívta ki a török vezért. Ikács az első összecsapásnál megsebesült és a lóról lefordult. Erre Maczedoniai ellenfelének nyakára hágott és a megrémült és futásnak iramodó török csapat szemelättára lándzsájával átdöfte őt.⁶⁾

Ez után Maczedoniai, akiről tudjuk, hogy 1416—1418-ig temesi alispán volt,⁷⁾ még egyszer verte meg a törököket, akik ismét a Temes vidékén garázdálkodtak. Most összeszedte a parasztokat és a Maros táján éjjeli támadást intézett az ellenség ellen. Ő maga ment a középen előre. A nyugalmból felzavart török tábor futásnak eredt és Maczedoniai sok zsákmánnyal diadalmasan térhetett Temesvárra.⁸⁾

1) Pesty: Krassó, III, 195. sz. és Pesty-Ortvay: Tem. okl. 336. sz.

2) Pesty: Krassó, III, 204. sz.

3) Thallóczy L. dr. a Wiss. Mitteil. aus Bosnien-ben, II, 116.

4) U. o.

5) Maczedoniait a magyarok Péterfinek és a szerbek Petrovicsnak hívják.

6) Hammer: Gesch. d. Osmanen, I, 291. — Thüróczi: Chron. Hung., IV, cap. 18 után — Egy író 1416-ról írva, azt mondja, hogy Mohamed szultán Oláhországból a Duna völgyében fölfelé vonulván, az első oszmán uralkodó volt, aki lábát magyar területre tette. Zsigmond akkor ajándékokkal és ígéretekkel bírta rá a szultánt, hogy Drinápolyba visszavonuljon (Lázár: A török bir. tört., 91.).

7) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 336. és 342. sz.

8) Az újabbkori írók — mind Bonfinius: Rer. Hung., dec. III, lib. 3 után. — Erről az éjjeli támadásról szép néphagyomány maradt reánk. Ez azt regéli, hogy a támadó keresztények az „Isten és Szent Mihály“ jelszót kiáltották, hogy a sötétben magukat felismerhessék. A feliasztott törökök, hogy könnyebben menekülhessenek, csellel élve, azt utánozták, de ijedtükben, folytonosan csak a „Mihály“ szót használták. De evvel elárulták magukat. A győzelem emlékére az ütközet helyén később kápolnát

Az 1417—1420 körüli évekből fennmaradt egy Magyarország védelmére tervezett országgyűlési javaslat, amelynek a havasalföldi (oláhországi) részek, valamint Bulgária és Szerbia felé teendő intézkedéseket tárgyzó részéből kivesszük, hogy akkor Pipó comes 1200 és Losonczi Zsigmond, ki 1417—1420-ban Szörény, Orsova, Miháld, Sebes és Zsidóvár parancsnoka volt,¹⁾ 250 lándzsással rendelkezett.²⁾

1419-ben konstatálhatjuk az oláh kerületek tömörülésének első nyomát. Ugyanis május 31-én Káránban a sebesi, lugosi, káráni és komjáti kerületek Losonczi Zsigmond elnöklete alatt tövénynapot tartanak, amely alkalommal az említett kerületek lakossága mint nemes testület működött.³⁾

1419-ben Zsigmond király seregét újra a törökök ellen vezette, akik az ő vazallusát Mircse, oláh vajdát, készültek megtámadni. Azonban összeütközésre nem került a dolog. Zsigmond megelégedett azzal, hogy a szörényi bánság védelmére Méhádia környékén⁴⁾ Görény várát építette.⁵⁾ Bulgáriából visszajöven, október 28-án a Vaskapunál állott seregével és nov. 1-én a Pozatha melletti táborából a Dunán innen Orsova kir. vár közelében levelet adott ki. November 28-án és december 1-én Temesvárt volt.⁶⁾ Innen Nagyváradra utazott, ahonnan október elején jött.⁷⁾

Zsigmond a törökökkel 5 évre békét kötött, de ennek dacára nyugalom mégsem vonult be a tájékainkba. 1420-ban Mircse oláh vajdát Dán vajda a törökök segélyével elűzte. Erre Zsigmond megparancsolta Losonczi Zsigmondnak, aki akkor Szörény, Orsova, Miháld, Sebes és Zsidóvár parancsnoka volt, hogy Mircsét helyezze vissza országába. A törökök már Szörényt is szorongatták, amely alkalommal a vár alatt a törökök ellen Bogdán, Miklós fia is szerzett érdemeket, amelyeknek megjutalmazására Losonczi neki 3 komjáti kerületbeli faluban kenézi jogokat adott.⁸⁾ Losonczi, ki jul. 25-én még Zsidóvárt ahol valószínűleg hadakat gyűjtött, Bogdán részére az oklevelet kiadta,

építettek, amelyet Szent Mihálynak avatták fel. A kápolna körül nemsokára falu keletkezett, amelyet a magyar nép Szent Mihály-nak, de a szerbek Szent Miklós-nak hívtak (Griselini: Gesch. d. Tem. Banats, I, 27.). A történet Szent Miklós-nak ilyen alapításáról azonban mit sem tud.

¹⁾ Pesty: Ször., I, 275.

²⁾ Morsz. mt. oklt., II, 119. sz.

³⁾ Pesty: Krassó, III, 202. sz.

⁴⁾ Pesty: Ször., II., „Görény“ alatt.

⁵⁾ A m. nemz. tört., III, 534.

⁶⁾ Pesty: Ször., II, 395.

⁷⁾ Ráth, i. h., 127.

⁸⁾ Pesty: Oláh ker., 54. l.

Oláhországban egy az 1420. év végén vívott csatában vereséget szenvedett és életét is veszítette. A törökök aztán Szörényt is elfoglalták.¹⁾ Valószínűleg emiatt táborozott 1420 dec. 20-án Sebes városa mellett Rozgonyi István, temesi főispán és hadparancsnok, ki akkor táborából a temesi alispánjának, Zsadányi Tamásnak, meghagyta, hogy Macedóniai Dancs fia László, csanádi kanonokot, akit ő a hadakozás alól felmentett és fegyveres szolgáljával a táborból hazabocsátott, mert az az Úr templomában imájával a seregnek többet szolgálhat, mint fegyverével — semmi módon ne háborgassa.²⁾

1421 aug. 31-én Zsigmond király a csanádi püspökséget, amelyet akkor Marczali Dózsa kormányzott, új adomány címén régi birtokaiban megerősítette, mert őt az utolsó években a török becsapások nagyon megviselték.³⁾

1423-ban a törökök elleni védekezés szükségessége a Csehországban hadakozó Ozorait hazaszólitotta, aki a temesi főispánságot, amelyet időközben Rozgonyi István viselt, ismét átvevén, haddal Havasalföldre nyomult és ott a törökön nagy győzelmet aratott.

Azért Szörény vára sem maradt sokáig török kézen. 1424 ősszel vehette azt vissza Ozorai. Már 1424 októberben (névleg 16-án) Ozorai Pipó Szörény várának és más végvárak javításánál és jobb kurba helyezésével volt elfoglalva.⁴⁾ Ekkor Mekcsei Imre, temesi alispánnak volt a feladata, Temes vármegyében csapatokat gyűjteni és Szörénybe indítani, ami miatt Zsigmondtól nov. 21-én felmenttetett, hogy Kőrösön perben megjelenjék.⁵⁾

Krassóban akkor Szerdahelyi Imre volt alispán. Ez a katonaállítást kissé erőszakos módon eszközölte. A harci készülődések közben az úton néhány apáczai jobbággal találkozott. Az alispán megfogatta őket, mindenüket elvette és az embereket erőszakkal a seregbe vonta. E miatt nov. 18-án Krassó vármegye nemesi közönsége bepanaszolta az alispánt Ozorai főispánnál;⁶⁾ de nincsen tudomásunk arról, hogy azért Szerdahelyinek valami baja esett volna.

A krassói szolgabírák u. a. évi dec. 2-án kiállított tanuságlevelé szerint Himfi Lászlónak és Imrének némely jobbágya nem vett részt a hadjáratban, amiért Szerdahelyi alispán azokat 3 ökör fizetésével büntette meg. Miután a bírság átvételére kiküldött 2 familiaris a feljárn-

¹⁾ Pesty: Ször., II, 528—530.

²⁾ Bárány: Tem. vm. eml., II, 4. l.

³⁾ Borovszky: Csanád, I, 358.

⁴⁾ Pesty: Ször., III, 33. sz.

⁵⁾ U. o., II, 530.

⁶⁾ Pesty: Krassó, III, 214. sz.

lott ökröket megfelelően nem találta, két jobbágyot elfogatott.¹⁾ Az ilyen módon összeszedett hadak aligha vonultak nagy bátorsággal és harci kedvvel a háborúba.

Szörény várának helyreállítása és megerősítése volt Ozorainak mint temesi főispánnak utolsó ténykedése, mert kevéssel azután más férfi foglalja el végleg főispáni székét, miután ő 1404—1420- és 1423—4-ben, tehát 18-éven át az alvidéket igazgatta és védelmezte.

Ozorai Pipóról mondja földije Bracciolini: „Temesvárt, amelyet neki a király adományozott és melyet lakossága úgyszólván elhagyott, — falakkal körülvéve és sok épülettel díszítve, lakott helyé tette.“²⁾

Pipó utódja mint temesi főispán Rozgonyi István volt, aki a közbeeső 1421—1422. és a következő 1425—1438. években hivataloskodik.

Az 1421—1427. évekből a történet nem jegyzett fel hírt török betörésről. És mégis különféle jelenségekből biztosan következtethetjük, hogy ilyenek voltak és pusztulással jártak. Így tudjuk, hogy a Jánki-(Nagymihályi)-féle szentgyörgyi uradalomban Krassóban a dunamenti Ligorócz és Boszna (Uj-Moldova), valamint a karasvölgyi Mirsincz (Mercsény) 1421-ben még possessiók (falvak), 1427-ben azonban csak praediumok (elhagyott falvak). Ez indíthatta a Jánkiakat arra, hogy 1421—1427 között az uradalom főhelyén, Szentgyörgyön, mely a Berzáva mellett terült el, kastélyt építettek, amely, mint erről a maradványok tanuskodnak, védelemre sánccal volt körülvéve.³⁾

A halálos ellenség folytonos, ijesztő terjeszkedése a dunai fejedelemségeket ismét rákényszerítette, hogy Magyarországra támaszkodjanak. Zsigmond 1425-ben megújította a hűbéri kapcsolatot Magyarország és Oláhország között és seregeit Dán vajda védelmére küldte. E célból Ozorai a Duna mentén nyomult Oláhországba és visszahelyezte Dánt országába; de ez mégsem nyert nyugodalmat.

1426 nyarán Lázárevics István, szerb deszpóta, 17 szerb várat, köztük Belgrádot és Galambóczot is és nagyobb területet engedett át Zsigmondnak.⁴⁾ Ezen esztendőben Ozorai, ki Szűz Mária születése ünnepén (szept. 8-án) még Orsován tartózkodott,⁵⁾ átvonult a Dunán és Galambócnál győzelmeskedett egy tekintélyes török csapaton. Ez volt Pipónak utolsó harci sikere.

Zsigmond 1426 ősszel az oláhországi háború folytatására Erdélybe utazott. Ez alkalommal szept. 5-én Lippán tartózkodott, ahol ország-

¹⁾ Pesty: Krassó, III, 215. sz.

²⁾ A muz. és könyvt. orsz. szövetsége 1904. évi közgyűlésének jkvei, 43. l.

³⁾ Pesty: Krassó, III, 205. és 218. sz.

⁴⁾ Pesty: Brankovics birtokvisz., 4—6. — Thallóczy a Wiss. Mitteil. aus Bosznien-ben, III, 326 - 332.

⁵⁾ Tört. Tár.; 1884; 437.

tanácsot tartott és elhatározta, hogy az ország költségén 1000 oláh fegyverest, köztük 100 lovast, Dán segítségére küld.¹⁾

Zsigmond nov. 10-én²⁾ és 11-én³⁾ ismét Lippán volt; azután Erdélyben Földváron Fruzsinnak, Sismán utolsó bolgár cár egyik hozzá menekült fiának a Temes vármegyében fekvő Lippa possessiót adományozta.⁴⁾ Zsigmond Fruzsinnak ezenkívül még a Kevében lévő Maxondot is adta⁵⁾

Lippán találkozott Zsigmond utólszor hű Pipójával, ki nov. 20-án Sirin Arad vármegyében még hatalmaskodási ügyben itélkezett⁶⁾ és kevéssel aztán, dec. 27-én, Lippán befejezte tetteiben gazdag életét.⁷⁾

1427-ben Oláhországban halotta a hírt, hogy Lázárevics június 19-én meghalt. Erre Zsigmond a várak átvételére Szerbiába nyomult, augusztus 16-án Orsován táborozott⁸⁾ és szeptember-decemberben Belgrádon volt,⁹⁾ ahol az év végéig maradt, miközben dec. 17-én Kevén is megfordult.¹⁰⁾

Szerbia átvétele nem ment simán. Galambócz kapitánya várát a törökök kezére játszotta, akikkel akkor Szerbiában a magyarok kemény harcokat vívtak. Belgrádot Maróti János, mácsói bán, 1427 szeptember elején szállta meg, akit Zsigmond annak első magyar parancsnokává tette. A birtokbavétel nehézségekkel járt. Akkor szolgált vitézül és szerzett érdemeket Szentlászlói Márk, bodrogvármegyei nemes Ujlaki István familiarisa: nevezetesen „in conservatione nostre castri Nandorabensis,“ amiért őt Zsigmond király 1428-ban jószágadományozásokkal jutalmazta.¹¹⁾ A nehézségek abból állottak, hogy Bránkovics György, Lázárevics utóda, az utolsó pillanatban húzta a dolgot és a törökök október végén Kruzseváczból Galambócz átvételére sereget menesztettek, amely Bránicsévóig (Kosztoláczig) pusztított.¹²⁾

1) Hadtört. Közl.; 1888; 164–170.

2) Ráth, i. m., 140.

3) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 392. sz.

4) U. o., 393. sz.

5) A m. nemz. tört., III, 566.

6) Bárány: Tem. vm. eml., II, 11, 12. — Az oklevél olvasása nem helyes; Lippa Aradhoz tartozott és város volt.

7) Csánki, II, 119.

8) Pesty: Ször., II, 396.

9) Morsz. mt. okl. II, 34. sz.

10) Ráth, i. m., 141.

11) Pesty: Bránkovics, 7. — Thim: Szerbek tört., II, 32. — Morsz. mt. okl., II, 147. sz.

12) Thm., i. m., 33.

Zsigmond még 1427-ben tett fontos intézkedéseket a háború folytatására, amelyre ismét nagy arányokban készült. Ezen intézkedések egyike Szent László vár építése, melyet Galambócczal szemben, a magyar parton hegycsúcson még 1427-ben lombárd és genuai munkások emeltek, Zsigmond pedig ágyúkkal és olasz tűzérkekkel látta el.¹⁾

A temesi felkelés egybehívása és szervezése akkor Rozgonyi István főispán, gondját képezte, mit ennek néhány fennmaradt leveléből tudunk. Így mentette fel ő Maxondon aug. 19-én kelt levelével Himfi Imrét a közfelkelés kötelezettsége alól²⁾ és Mező-Somlyón nov. 26-án kiállított levelében Dobozi Dán fia Lukácsot az akkor megindított török háborúban, amelyben a magyar sereg Galambócz felé hadakozott.³⁾ Hogy Rozgonyi akkor milyen tekintélynek örvendett, mutatja a következő adat: Szept. 27-én Ragusa város Zsigmond királyt és őt mint temesi főispánt, arra kérte, hogy a szerbiai erősekben kereskedést folytató polgárait vegyék oltalmukba.⁴⁾

Zsigmond 1428 elején hadi előkészületeit folytatta. Januárban és február első felében Pozsaszinban időzött, közel Szent-Lászlóvárhoz és Galambóczhoz.⁵⁾ Február második felét és március nagyobb részét felhasználta, hogy Erdélybe és azután Tárnovba utazzék, amely utóbbi helyen Vitold, litván fejedelemmel találkozott, akitől segédhadakat eszközölt ki.⁶⁾ Amint a tavasz megjött, március 6-án⁷⁾ és 28-án Haramban jelent meg,⁸⁾ ahonnan Kevére ment, ahol április 9—26-ig tartózkodott,⁹⁾ a hadcsapatok összegyűjtésével és a Dunán való átszállításával foglalkozván. Így parancsolja Kevéről április 17-én Himfi Imrének, hogy levele vétele után azonnal üljön fel és siessen azzal a 32 lovassal, akiknek felszerelésére Csapi László, királyi alkancellártól pénzt kapott, Pozsaszinba, a királyhoz.¹⁰⁾

A magyar sereg, amelynek fővezérévé Zsigmond Rozgonyi Istvánt tette,¹¹⁾ és amelyben Vitold, litván fejedelem és Dán, oláh vajda, segédcsapatai, szepesi hadak és szerbek is voltak, április 29-én Galambócz előtt volt és azonnal megkezdte Galambócz ostromát a szárazon. Ezt követte csakhamar a vízi zárlat is. A körülzárolás és ostrom majd-

1) Pesy: Krassó, II-2, 208.

2) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 398. sz.

3) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 400. sz.

4) Morsz. mt. okl., II., 139. sz.

5) Ráth, i. m., 142.

6) U. o.

7) Aldásy: Zsigmond viszonya Milanóhoz, 49.

8) Pesty; Elt. vmk, I, 409.

9) U. o., 388 és Aldásy, i. h.

10) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 402. sz.

11) Horváth: Morsz. tört., II, 482.

nem négy hétig tartott. Zsigmond, ki április 29-én a vár előtti táborban időzik, csak egyszer van távol, május 1-én Kemleken fordul meg, aztán május 4—24-ig keltez okleveleket Galambóc alatt.¹⁾

Kezdetben a magyarok előnyben voltak. A törökök először a Morava folyóból küldtek egy hajóhadat a szorongatott vár védelmére. De ezt a magyar hajósereg megtámadta, rövid idő alatt az ellen séges hajókat részint felgyújtotta, részint elsüllyesztette. Ezen alkalommal kitűnt hősiességével Rozgonyi neje, Szentgyörgyi Czeczilia, ki egy gályát vezényelt és ezzel ide s oda evezett és abból mozsaraival és követő gépeivel a török hajókat rongálta. De Rozgonyiné hajójával a várat is megközelítette és kárt tett annak védműveiben. A magyar hadak Galambócot keményen ostromolták. Rozgonyi egy maga irányított ágyúval a vár tornyait romba lődözte. Szent-László várából pedig eredménnyel bombázták a vár falait. A királyi had már az utolsó döntő rohamra készült. Ekkor megjelent egy hatalmas török sereg, mely elől Zsigmond hátrálni kényszerült. Zsigmond fegyverszünetet kötött szabad elvonulás biztosításával, amit azonban a törökök szokásuk szerint nem tartottak be és Zsigmondnak a Dunán át visszavonuló hadait megtámadták. Az erre keletkezett zürzavarban maga a király is veszélyben forgott, amelyből őt Rozgonyi mentette ki, aki a király hajójára szállt és éberségével megakadályozta, hogy a király fogságba essék, miközben ő a Dunába esett és abból csak nagynehezen menttetett ki. A magyar sereg vesztesége csekély volt, mert Szent-László vára ágyúi fedezték a visszavonulókat és a legvakmerőbb támadókat Czrni Závisa lengyel csapatával tartóztatta fel.²⁾

Ez május 25-én történt. Zsigmond Moldován és Szászkán át Ilyédre sietett, ahol már május 26-án időzik.³⁾ A szerbiai segédcapatok a Duna magyarországi partján Kevéig vonultak, hogy ott Szendrőbe átkelhessenek.⁴⁾ A törökök pedig Szerbiát pusztították és Bránkovicot adófizetővé tették.

Zsigmond nem távozott el azonnal vidékünkéről. Attól tartott, hogy a törökök átcsapnak. A végeken maradt tehát, hogy a magyar határ megtámadtatását megakadályozza és Belgrádot jobban erősítse. Ekkor június 9—29-én⁵⁾ és július 2—6-án,⁶⁾ továbbá 9—18—29-én⁷⁾ és

¹⁾ Morsz. mt. oklt. II, 82 és Ráth, i. m., 142

²⁾ U. o., 149. sz. és 81; Zsigmondnak 1430. márc. 31-én Pozsonyban kiállított levele is, amelyet hasonmásban közölt: Szilágyi: A m. nemz. tört., III, 568 és 569 között.

³⁾ Morsz. mt. oklt., II, 82.

⁴⁾ Dimitrijevic: Brankovics. 36.

⁵⁾ Pesty: Elt. vmk., I, 388.

⁶⁾ Áldásy: Zsigmond viszonya Milanóhoz és Velenczéhez, 144.

⁷⁾ Pesty: Elt. vmk., I, 388 és Morsz. mt. oklt., II, 82.

augusztus 23-án¹⁾ Kevén, augusztus 24—szeptember 12-én²⁾ Ilyéden, szeptember 20-án Varadián,³⁾ október 9—19-én⁴⁾ Sebesen, október 26—november 18-án⁵⁾ Miháldon, november 19—december 4-én ismét Sebesen,⁶⁾ december 8-án Temesvárt⁷⁾ és december 13-án⁸⁾ Lippán időzött, folytonosan hadi intézkedésekkel foglalkozván.

Így hagyta meg augusztus 24-én Ilyédről Himfi Istvánnak, hogy 50 lovassal az ő táborába siessen.⁹⁾ Ugyanonnan jutalmazta augusztus 27-én Szentlászlói Márkot Nándorfehérvár és Galambóczt alatt szerzett érdemeiért.¹⁰⁾ Sebesen november 29-én Keve városa lakóit az adó, harmincadok és kamarai illetékek alól felmenti, kikötvén, hogy a Duna átkelőjét (portum regium, sen custodiam pontus¹¹⁾ jól őrizzék.) Ugyanott november 30-án jutalmazta Bizerei Lászlót, Miklóst és Jakabot, azon vitézségükért, amelyet Galambóczt alatt tanúsítottak, nekik Sebesen egy udvartelket adományozván.¹²⁾ Hasonló módon jutalmazta akkor Zsigmond a Macskásiakat is. Macskási Román és Mihály Galambóczt falai alatt nemesak hősiesen küzdöttek, hanem a Dunán át való visszavonulás közben a sereget megtámadó törökök ellen harcolván, életüket is veszítették. Ezért a király testvéreiket és rokonaikat adományokba részesítette és nekik a báni adónak egy részét elengedte.¹³⁾

Zsigmond ittartózkodása idejében új külföldi segélyt is keresett. Ismét Velenczéhez fordult, amellyel viszályban volt, de amely iránt a galambóczi vereség után engedékenyebb lett. Julius 2-án fogadta Kevén Velence követét, Marco Dandolot, akivel a kötendő fegyverszünet és egy a török elleni segélynyújtás ügyében július 3—6-ig tárgyalt, amely tárgyalásokat szeptember 3-án Ilyéden újból megkezdték és 8-án egy 5 évre terjedő fegyverszünet megkötésével befejezték. Velence akkor Zsigmondnak tekintélyes kölcsönt adott és ígérte hogy ha a király a törökök ellen a szárazföldön Görögorszáig nyomul őt a köztársaság hajóival a Boszborusnál támogatja. Zsigmondnak azon

1) Ráth, i. m., 142.

2) Morsz. mt. oklt., II, 82; Áldássy, i. m.; Ráth, i. m.; Pesty: Krassó, II—1, 225, 226.

3) Ráth, i. m.

4) U. o.

5) Pesty; Oláh ker., 59 és Ráth, i. m.

6) Pesty: Ször., II, 330.

7) Ráth, i. m.

8) Pesty-Ortvay: Tem. okl., 403. sz.

9) Pesty: Krassó, III, 230. sz.

10) Morsz. mt. oklt., II, 147. sz.

11) Magdics: Diplom. Ráczeviense, 4—9. l.

12) Pesty: Ször., III, 35. sz.

13) U. o., 70. sz.

óhaját azonban, hogy őt a Dunára küldendő hajókkal is támogassa, nem teljesítette.¹⁾

Zsigmond, valószínűleg még 1428. decemberben Temesvárt, a milanói Benedetto Fulco dei Furli közvetítésével a törökkel 3 évi fegyverszünetre lépett, amely megint rövid időre békét hozott vidékünknek.²⁾

Zsigmond Temesváriól még 1428. decemberben utazott el Volhíniába Vladiszláv lengyel királyhoz. Előbb Budán, december 28-án, még megemlékezett Rozgonyiné galambóczi érdemeiről, sőt jószágadományban részesítette.³⁾

A galambóczi kudarc nagy csapás volt Zsigmondra. Keleti politikája, tervei és reményei megsemmisültek. A magyar fennhatóság Szerbiában és Oláhországban ismét gyengült.

Galambócza a törökök kezében maradt, akik ezen várat jól megerősítették és később Magyarország felé kirohanó kapunak használták. Vidékünk ismét ki volt téve a törökök romboló dühlének. Hogy mennyit szenvedett akkor annak lakossága, erről élénken beszélnek az oklevelek. Egyből a következőt vesszük ki: „Zsigmond király a karánsebesi kerület oláh és másnyelvű lakóit — tekintve, hogy az ismételve betörő törökök által sok elnyomatást és fosztogatást szenvedtek, hogy ezek házaikat felperzselték és sokakat közülök rabságba hurcoltak — a király tetszésének tartamára minden adó alól felmentette és nekik az egész országra vámmentességet adott”.⁴⁾

Zsigmond, hogy a határt jobban biztosítsa, a német lovagrenddel lépett érintkezésbe, amelynek 1426-ban a Neumarkot átengedte. 1429 májusban adta át Zsigmond a Redwitz vezérlete alatt bejött német lovagrendnek Szörény váráat. Redwitz 1430-ban már mint szörényi bán működik és ilyen minőségben akkor januárban Miháld környékén és július 9-én Haramban tartózkodik. De neki és a rendnek sem volt szerencséje a törökökkel szemben.⁵⁾

1429 szept. 3-án Thallóczi Frank, kevei főispán, Bátmonostori Töttös Lászlótól, a belgrádi belső vár kapitányától, átvette a belgrádi vár felszerelését.⁶⁾

¹⁾ Áldássy, i. m., 140—148.

²⁾ U. o., 56 és 149.

³⁾ Morsz. mt. oklt., II, 149. sz.

⁴⁾ Ezt mondja egy 1494-ben kiállított levél, amely a fentemlített privilegiumokat erősíti; de ezt nem említi, hogy melyik esztendőben voltak a betörések. Pesty: Oláh ker., 23 és Ször., II, 121.

⁵⁾ Pesty: Ször., I, 38—41.

⁶⁾ Morsz. mt. oklt., II, 523. sz.

1430-ban az ország déli határának védelmére Keve és Krassó vármegyék bandériumok állítására köteleztettek.¹⁾

1430 őszén és 1431 elején Thallóczi Máté, belgrádi kapitány és kevei főispán, szorgoskodott a dunai határon. Ez 1430 nov. 29-én meghagyta Boldmachias, temesvári fizető mesternek, hogy Himfi Imre, László és Fránk, belső embereinek segélyképen 300 forintot fizessen.²⁾

Dec. 10-én pedig parancsolta Himfi Imrének, hogy sürgős ügyben 12 lovassal és ugyanannyi jó lóval siessen hozzá a Duna mellékére Tornista vára alá,³⁾ mely Páncsova környékén állott. Végre jan. 10-én meghagyta Himfi Miklós, Imre, László és Fránk, kevei alispánoknak, akiket Thallóczi Fránk, főispán társa, nevezett volt ki,⁴⁾ hogy 3 napja beállván a Duna jege, amiért a törökök támadásától lehet tartani, az egész Keve vármegyében készüljenek fel a hadjáratra, úgy hogy újabb felhívására az egész haderő azonnal a Duna révéhez (Kevéhez) vonulhasson.⁵⁾

Az elmúlt harmadik évtizedben uralkodott nehéz és zavaros viszonyok közt megtántorodtak egyesek hazafiúi kötelességük teljesítésében és a hűtlenség bűnébe estek. A hazaárulást és az elpártolást megkönnyítették a származás, a nyelv és a vallás. Egy ilyen esetre az oláh származású Bizerei családnak egy pere érdekes fényt vet.

1433 végén Bizerei Miklós királyi testőrnek László nevű fia rokonait Bizerei Ládót és fiait a királynál bevádolta, hogy azok hűtlenségbe estek, midőn még Dán vajda alatt (1420—1430) Oláhországba kimentek; ott a törökökkel cimboráskodtak: hazájuk és királyuk ellen működtek.

Ezért Zsigmond király Ládót és fiait jószágvesztéssel sújtotta. Ennek alapján Redwitz Miklós, szörényi várkapitány, a megbüntetetteknek a sebesi kerületben fekvő 14 birtokát a király nevében lefoglalta és kezelte.⁶⁾ Most Bizerei Miklós a lefoglalt jószágokat magának kérte és Zsigmond király csakugyan Miklósnak és ennek rokonának Láczkónak adományozta az említett birtokokat, meghagyván a csanádi káptalannak, hogy ez Bizerei Miklóst és Láczkót a fennebbi jószágok birtokába beiktassa, amit a káptalan 1434 elején végre is hajtott.⁷⁾ Bizerei Miklós és László egy pár évig a jószágokban voltak, midőn Zsigmond halála után, 1438-ban, Bizerei Ládó fia László Albert

1) Pesty: Elt. vmk., I, 418.

2) Morsz. mt. oklt., II, 158. sz.

3) U. o., 159. sz.

4) Pesty: Elt. vmk., I, 409.

5) Morsz. mt. oklt., II, 160. sz.

6) Pesty: Ször., III, 40. sz.

7) U. o., 41. és 42. sz.

királyhoz fordult és előadta, hogy az ő apja sohasem volt hűtelen hazája vagy Zsigmond király iránt és Bizerei Miklós csak hamis vádak alapján és jogtalanul bírja a jószágokat. Albert király orvoslátot óhajtott nyújtani és megbízta Marczali Imre, János és Hagymási László, temesi főispánokat, hogy az ügyet vizsgálják meg.¹⁾ Ezek 1439-ben kihallgatták a sebesi kerület nemes és nem nemes lakosait egy kikiáltott közgyűlésen és ott a megjelentek Sebes város templomának főoltáránál eskü alatt tanúbizonyságot tettek, hogy Ládó sohasem volt hűtelen és hogy annak halála után fiai a sebesiekkal együtt vitézül harcoltak a törökök ellen. Ennek alapján Albert király meghagyta a temesi főispánoknak, hogy Ládó fiait apjuk jószágaiba helyezték vissza és iktassák be újra, ami aztán megis történt.²⁾ Azonban 1447-ből tudjuk, hogy a per később a pesti országgyűlésen folyt, amelyben Ládó fia Lászlót a hűtlenségben mégis bűnösnek találták. A birtokpernek aztán családi egyezkedés vetett véget.³⁾

Zsigmond figyelme mindenre kiterjedt, ha eszközöket kellett keresni céljai elérésére. Midőn I. Murád szultán fia, Szaudsi, kit lázadása miatt atyja megvakított, családjával Magyarországra menekült, azt Zsigmond király szíves fogadtatásban részesítette. Szaudsinak két fia volt: Daud Cselebi — vagy magyarosan: Csalapia Dávid — és Orkhán, valamint egy leánya. Ezen családnak adományozta Zsigmond a nagykikindavidéki Szenteltegyház és Kunszólós nemesi birtokokat, amelyeket 1433 június 4-én Csalapia Dávid kezén találunk. A török család itt megkeresztelkedett. A leány, ki a keresztségben Katalin nevet kapott és akit a nép egyszerűen csak Császár Katalinnak nevezte; feltűnő szépség volt, úgy hogy emlékét később a monda is szárnyaira vette és az akkori költők megénekelték szerelmét, melyet szomszédja, Szilágyi Mihály iránt érzett, ami miatt aztán ennek Hagymási Lászlóval párbaja is volt. Ezt a vetélkedést a szép török hercegleányért, aki különben a kettő közül egyiké sem lett, 1570-ben egy „Szendrői névtelen“ áthelyezte Törökországba, amint ezt a mai napig fennmaradt költemény elbeszéli.⁴⁾

Azonban nincsen hírünk, amely igazolná, hogy Zsigmond Szaudsi családját a török viszonyokban felhasználhatta volna.

A negyedik tizedben a két Raguzai Thallóczi testvér, Máté és Frank, fehérvári kapitányok és Keve, Krassó és Csanád főispánjai. Már 1429-ben kezdték hivataloskodásukat. 1434—1439-ben Frank

¹⁾ Pesty: Ször., III, 45. sz.

²⁾ U. o., 46. sz.

³⁾ U. o., III, 61. sz.

⁴⁾ Borovszky: Csanád, I, 125 és II, 320, 576.

egyedül viseli a méltóságokat. 1430-ban Máté mint kevei várnagy 400 forint salariumot húzott a kassai kamarától.¹⁾

Kevében a negyedik tized első felében a Thallócziakat a Remetei Himfi család négy tagja: Miklós, Frank, Imre és László, kik az alispáni teendőket végezték, támogatta nehéz feladatukban. Himfi Miklós és Frank 1437- és 8-ban Krassóban is alispánok.

Az 1432. esztendő vésztjósloán kezdődött. Thallóczi Frank először Bránkovics deszpóta jelentéséből tudta meg, hogy egy török sereg Zinán bég alatt nyomul Magyarország déli részei felé.²⁾ Ezért január 29-én meghagyta Keve vármegye közönségének, hogy sürgősen álljon hadba és Himfi Imre, alispán, vezetése alatt vonuljon a kevei révhez.³⁾ Együttal meghagyta Himfi Imrének, hogy a vett utasítás szerint, amennyiben eddig nem történt volna meg, a vármegye nemeseivel sietősen üljön fel és vonuljon Keve felé.⁴⁾ Februárban híre járván, hogy Izsák (Izak) bég hatalmas sereg élén, Belgrád megvívására indult, február 6-án meghagyta Keve vármegye nemes közönségének, hogy fő- és jószágvesztés terhe alatt a rendelet vételének nyolcadnapján összes gyalog és lovas csapataikkal siessenek a veszélyeztetett vár védelmére.⁵⁾ Thallóczi Franknak többi intézkedéseiből még ismeretes, hogy augusztus 5-én Kevéből megtiltotta Horvát György, kevevármegyei Székelyben (Szákul, most Torontál-Sziget) lakó jobbágyainak, hogy Szent László várába menjenek, ahol akkor a sereg tartózkodott.⁶⁾

Ezen esztendőben júniusban a törökök, akikhez Vlád Drákul is csatlakozott, akit Zsigmond tett volt oláh vajdává, — hatalmas sereggel támadták meg Szörény várát, azt bevették és őrségét felkoncolták. Ezzel a német rend működése vidékünkön megszűnt és Redwitz 1435 elején eltávozott.⁷⁾

Ilyen viszonyok közt akkor a közbiztonság nagyon rossz volt. Thallóczi Frank meghagyta 1432 febr. 18-án a kevevármegyei Akalhát lakosainak, hogy Pál, székesfehérvári kanonokot és a fehérvári székesegyház embereit, akiket a dunai révnél Olnos és Halász birtokokon a rablók („huzerones“ = huszárok = corzarok) és egyéb gonosztevők ellen odatelepitett, a jelen hadbaszállás folyamán ne merészeljék háborgatni.⁸⁾

¹⁾ Pesty: *Elt. vmk*, I, 409.

²⁾ Dimitrijevic: *Brankovics*, 32

³⁾ *Morsz. mt. oklt.*, II, 163. sz.

⁴⁾ *U. o.*, 164. sz.

⁵⁾ Pesty: *Krassó*, III, 244. sz.

⁶⁾ Pesty: *Krassó*, II—2, 209.

⁷⁾ Pesty: *Ször.*, II, 40.

⁸⁾ *Morsz. mt. oklt.*, II, 166. sz.

1433-ban Brankovics György, deszpóta, miután Belgrád magyar kézen volt, a szultán engedelmével Szendrőn magának várat építtetett,¹⁾ mely a magyar határon a deszpótának több biztonságot nyújtott. Ezen évben a törökökkel fegyverszünet érdekében tárgyalások is folytak.²⁾

1432. november és 1433. január 20-ika közt Zsigmond király kezdeményezésére Budán az ország védelmi rendszerének megállapításával foglalkoztak. Az akkor készített tervezetet az 1435. évi budai országgyűlés törvénybe foglalta. Ezen törvény kimondta, hogy a vármegyékben a nemesség személyesen felkelni és a főispán alatti bandériumban a királyt segíteni és minden 33 jobbágy után egy felfegyverzett lovast állítani tartozik, mely utóbbiakat a többi jobbágyoktól szedett külön adóval tartották volna fenn. Így a parasztság is a rendes katonaság kötelékébe lépett.

Az 1435. évi törvény értelmében az ország 7 védelmi területre oszlott. A mi vidékünkre nézve a következőket rendelte el annak XXII. fejezete: „a főpapok, főurak és az ország lakosai intézkedjenek és gondoskodjanak arról, hogy az ország főpapsága és előkelői közül Oláhország, Szerbia és a Duna más irányában a törökök ellen az ország védelméről kik gondoskodjanak. A király az ország ama részeinek védelmére is el fog mindent követni, ami csak módjában áll.“³⁾ XXX. fejezetében pedig meg van mondva, hogy ki tartozik „A Temesköz felé Severinig“ harcolni.

Ezeket sorolja fel:

A királyi dandár	1000 lovas.
A kalocsai érsek 1 bandérium . . .	500 ”
A váradí püspök 1 bandérium . . .	500 ”
A csanádi püspök	200 ”
Az oláhok, kunok és jászok	200 ”
Temes vármegye dandára	200 ”
Torontál	100 ”
Keve	100 ”
Krassó	100 ”
Csongrád	200 ”
Csanád	300 ”
Arad	100 ”
Zaránd	300 ” ⁴⁾

¹⁾ Dimitrijevic: Brankovics, 42.

²⁾ Hadtört. Közl., V, 607.

³⁾ U. o., V, 599.

⁴⁾ U. o., V, 604.

Összesen: 3.800 lovas. Megemlítendő, hogy ezen létszámot az illető érdekeltek maguk határozták meg¹⁾ és hogy abból sok úr, mint például Rozgonyi István, a szerb deszpóta stb., valamint a birtokos nemesek, például a Himfiék, Nagymihályiak és a városok hiányoznak.

Zsigmondnak ezen hadszervezete az országot erőssé tette volna, mert az állandó katonaság alapját képezte,²⁾ de, fájdalom, ez a szabályzat soha sem lépett életbe, tehát vidékünkre hasznos nem volt.

Talán védelemre és megerősítésre is gondolt Zsigmond, midőn 1435. április 29-én, miután már 1390. július 21-én Nagy Lajosnak 1369. évi, a bessenyők számára kiadott kiváltságlevelét megerősítette volt, a bessenyőket, akik Csanádnak azon részében laktak, amely ma Torontál északi részét képezi, minden más bírák alól kivette és nekik széleskörű kiváltságokat adott.³⁾

1435-ben sem csendesült el a harci zaj a Duna mentén. Március 14-én Thallóczy Frank Haram várában fordult meg és Himfi Frank hivatalnokának a háborúra vonatkozó utasításokat adott.⁴⁾ Zsigmond király pedig Brűnmben július 4-én Keve városának azt a szabadságot adván, hogy falai közt idegen kereskedők árúkat kicsinyben nem árulhatnak, lakosainak köteletségévé tette erősségének fentartását és védelmét.⁵⁾

1436-ban Áli bég egy török had élén a Dunán átkelt és a temesi vidéket negyven nap alatt minden irányban feldúlta és onnan roppant zsákmányt és sok foglyot vitt magával.⁶⁾ Talán ezzel lehet vonatkozásba hozni azt, hogy Zsigmond 1436-ban — a galambóczi szerencsétlen hadjárat után 8 évre — még egyszer megfordul vidékünkön. 1436 április 10-én keltez okleveleket Temesvárt⁷⁾ és április 18-án Csanádon.⁸⁾ Ez volt Zsigmondnak utolsó ittléte; mert a következő 1437. évben, dec. 9-én, Znaimban meghalt.

Halála előtt még egy győzelem hírének örülhetett. A törökök 1437 közepe előtt nagyobb hadjáratot indítottak Szerbia ellen, amelytől az újonnan megerősített Szendrőt követelték. Ez volt akkor Bránkovicsnak úgyszólván utolsó és egyedüli biztos helye és a szerb-magyar határvédelemre felette fontos. Bránkovics a magyarokat hívta segítségül Szentmiklósi Pongrácz Belgrádból már július elején magyar

¹⁾ Hadtört. Közl., 602.

²⁾ U. o., 586 és 608.

³⁾ Borovszky: Csanád, I, 101.

⁴⁾ Pesty: Krassó, III, 256. sz.

⁵⁾ Magdics: Dipl. Ráczi-Keviense, 6. sz.

⁶⁾ Dimitrijević: Brankovics, 43, 44. — Kupelwieser: Die Kämpfe Ungarns, 46, 47.

⁷⁾ Ráth, i. h., 154.

⁸⁾ Pesty: Ször. oláh ker., 65.

és cseh hadakkal Szendrő alá sietett, amelyet a törökök már nagyban ostromoltak. Ide sietett Erdélyből Hunyadi János is. A felszabadító csatában a törököket megverték, főleg Hunyadi közreműködése folytán, aki az ellenséget Epurisig üldözte. Julius 17-én vette ezen győzelem nek hírért a Prágában betegen időző király. Ez volt Hunyadinak első fényes katonai tette.

1437 körül, tehát Zsigmond halála idejében, a délvidéki királyi várakból kevés volt magánkézen, nem mint az ország más vidékein. Ez Zsigmond gondoskodásának és terveinek felelt meg. Csak Temesvár volt Rozgonyi István, temesi főispán, — Zsidovár Ország János és Kátai László — és Krassófő Orbánász György kezén. A többi erősséggel maga a király rendelkezett. Ezek voltak névleg: Szörény, Görény, Orsova, Miháld, Sebes, Péty (Dubova alatt), Szinicze („tri kule“), Sztánilócz, Drankó, Librásd (Duna-Szent-Ilona határában), Szent László, Pozsaszin, Halmos (Uj-Sopottól dnyra), Ilyéd, Haram (Palánk), Dombó, Keve, Torniste (Beresztócz határában) és Belgrád.¹⁾ Nem kevesebb mint 19 erősség, amelyekre azonban szükség is volt, hogy az ország déli határát védelmi láncsal vegyék körül.

Zsigmond meghalt anélkül, hogy a törökök elleni terveit megvalósította volna. Ellenkezőleg, kormányának hosszú ideje alatt Magyarország összes déli vazallus tartományai elvesztek és az ország déli végei egy hatalmas vad ellenség támadásainak voltak kitéve. Ennek oka azonban kevésbé Zsigmond személyében mint inkább korának és országainak viszonyaiban keresendő. Zsigmond komolyan vette feladatát, amelyet 1396- és 1428-ban megoldani is remélt. De a törököket erőssé tette a vallási fanatizáltság, a szervezettség, a fegyelmezettség és a halálmegvetés, amelyek a keresztény hadakban hiányoztak. Ezért veszett kárba Zsigmond igyekezete és ez okozta vidékünk veszét.

Zsigmond eszméjét, a törököknek kiűzetését Európából, Hunyadi János vette át, akinek már akkor mutatkozó hadvezéri tehetségét Zsigmond felismerte és méltányolta, és akit gazdag birtokokkal megjutalmazott. Hunyadi János, ki Zsigmond udvarában nevelkedett, már 1435-ben zálogba kapta a komjáti és 1437-ben a marzsinaí oláh kerületeket Temes vármegyében, mi által vidékünk gazdagabb földbirtokosai sorába lépett.

A magyar rendek 1437 dec. 18-án Albertet, Zsigmond vejét, választották királyukká. Albert első gondját a török veszedelem képezte. Már 1438 jan. 1-én történt koronáztatása idején adta Hunyadi János kérésére, akire a szörényi bányságot ruházta, örök adományban Drankó várát tartozandóságaival együtt Csornai Mihálynak, a későbbi szörényi

¹⁾ Arch. Közl., XII, 112., 113. és 115.

bánnak, ennek testvérének Balázsnak és ez utóbbi fiának, Miklósnak, $\frac{3}{4}$ részben, $\frac{1}{4}$ részben pedig Bizerei Miklósnak.¹⁾

Már trónraléptekor érkeztek a törökök felől fenyegető hírek. Albert azonban majdnem egy évre volt kénytelen országát elhagyni és az ország kormányzását kezdetben az országnagyokra bízni. Alberttel volt Hunyadi is. És ezt vidékünknek csakhamar éreznie kellett.

Murád szultán, ki a szendrői vereséget nem tudta elfelejteni, a nyár első felében Kis-Ázsiából visszatérve, nagy sereget küldött az Al-Dunára. Ehhez Vlád Drákul, oláh vajda, is csatlakozott. A török sereg Ali, Evreno fia, vezérlete alatt Szendrőnél kelt át a Dunán és Temesvár mellett haladt el, ahonnan lovassága állítólag egész Budáig száguldozott.²⁾ Mások szerint a török sereg Szörénynél lépte át a Dunát és Orsovánál tört be. Ali serege Karánsebesre nyomult és aztán a Vaskapú-szoroson át Erdélybe tört, amelynek szász részeit 6 hétig pusztított és amelyet végre a töröcsvári szoroson keresztül elhagyott.³⁾ Midőn akkor Mezid bég és Vlád vezetése alatt a török és oláh sereg Sebes városát és kerületét elpusztította, Macskási Jakab, László és Döme nemeseknek szüleit és testvéreit, a családnak okleveleivel együtt, elhurcolta.⁴⁾ Ezekről 1440 okt. 15-én Ulászló király azt írja, hogy a Zsigmond és Albert királyok alatti betörések idején a lakosok sokszor rabságra hurcoltattak és házaik felgyújtattak. Miután 1438-ban a Macskásiak a birtokjogaikat igazoló okleveleiket elvesztették, Ulászló azokat birtokaikban újra megerősítette.⁵⁾ Az akkori betörés alkalmával Macskási Zakhár leánya is rabságra hurcoltatott. Zakhár özvegye, hogy leányát kiválthassa, részbirtokait Mutnoki Mihálynak 20 aranyforintért elzalogosította. Csak 1478-ban szerezte vissza a családnak az elzalogosított részjóságokat.⁶⁾

A következő (1439.) évben Murád nagyobb vállalatra határozta el magát. Bránkovicstól követelte Szendrőt. Bránkovicz azonban Magyarországba menekült és fővárosának védelmét György fiára bízta. Bránkovicz még tovább ment a veszély közeledésére. Szendrőt átengedte Albertnek, amiért ez még aug. 1-én Bránkovicznak a világosvári uradalmat ajándékozta. De Szendrőt Albert már nem szállhatta meg.⁷⁾ Murád májusban indította 130.000 emberből álló seregét Szerbia

1) Pesty: Ször., III, 65., 66. és 68. sz.

2) Teleki: Hunyadiak kora, I, 107, Hammer után.

3) L. Kupelwieser: Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen, 50.

4) Pesty: Ször., III, 70. és 71. sz.

5) Pesty: Krassó, III, 286. sz.

6) U. o., 334. sz.

7) Pesty: Brankovics, 22³⁾. Morsz. mt. oklt., II, 194. sz.

ellen, Szendrőt 3 hónapig körülzárolta, ostromolta és aug. 27-én bevette.

Albert, aki csak márciusban érkezett volt haza, a nyáron a török vész miatt Budán országgyűlést tartott. Ezen azonban azt határozták, hogy a hadviselés terhe a királyra hárul és ez csak akkor hívhatja egybe az urak zászlóaljait, a nemesi felkelést és a telekatonaságot, ha saját seregével és a tiszti zászlóaljaival az ellent nem győzi. Ez válságos helyzetbe hozta az országot.

Albert a Szegedre táborba szólított nemességgel, ennek késeldelmezése miatt, csak aug. 13-án jutott az alsó Dunához Titel környékére és ott kis, csak 24.000 főnyi seregével tétlenül vesztegelni volt kénytelen, mert Szendrő felmentésére nem indulhatott.

Csak a szőrényi bánóság védelméről gondoskodhatott sikeresen. A viszonyok kényszerítő hatása alatt jött akkor szokásba a királyi várak védelmét magánosok pénzsegedelmére bízni. Az 1435-ben hozott törvények csak írott malaszt maradtak. Az általános hadkötelezettséget nem tudták behozni. A nemességgel nem lehetett boldogulni. S így a határvédelemre szolgáló várakról más módon kellett gondoskodni. Albert e tekintetben Hunyadi Jánosra hallgatott, akiről tudta, hogy a viszonyokat ismeri és hazájának javát óhajtja. A végvárakat erőskező magánosokra kezdte bízni, akiknek érdekében volt, birtokaikat megtartani és megvédelmezni. Drankó volt, mint fenn láttuk, az első. Már máj. 9-én Pozsonyban kötött Albert conventiót az új szőrényi bánokkal Hunyadi Jánossal és hasonnevű öccsével, akik a bánóság várainak már birtokában voltak, amelynek értelmében Hunyadi János Szőrény, Görény, Orsova, Péty és Miháld várak fentartására a következő 3 hónapra 2.757 arany forintot adott.¹⁾ Hasonlólag cselekedett ugyanazon napon Erzsébet királyné, aki a Kátai családnak nagy adományt tett, mert 2.500 magyar arany forinttal hozzájárult Szőrény, Görény, Orsova és Miháld megerősítéséhez, amely várak, amint azt az oklevél mondja, „közvetlen az ellenség torkában fekszenek“.²⁾ Ennek a gondoskodásnak megvolt aztán a maga haszna is. Az 1439. évi hadjáratban a törökök román és szerb segédhadaikkal hiába ostromolták azokat a helyeket, mert a két Hunyadi ügyesen és eredményel védelmezte.³⁾

Ezt tekintve, Albert 1439 szept. 27-én a futtaki táborban újólag egyezkedett a Hunyadiakkal, hogy ezek a fent felsorolt várakat védelmezzék és 200 fegyverest állítsanak ki az ellenség ellen. Erre a célra

¹⁾ Pesty: Szőr., III, 47. sz.

²⁾ U. o., 49. sz.

³⁾ U. o., 52. sz.

2.000 aranyat adott és Hunyadi 4.000-et. Ez utóbbi összegnek biztosítására a király neki az egész ikusi kerületet Marzsina várossal együtt zálogba adta.¹⁾

Míg az ellenség támadását a keleten sikeresen visszaverték, addig nyugaton a támadás végzetes lett. Szendrő eleste után a törökök roppant sereggel az országba törtek és annak déli részét minden akadály nélkül pusztították. Mert Albert a Szerémségbe benyomult török csapatokból egyet Zalánkámennél megvert ugyan, de Szendrő elestének hírére a magyar seregnek egy része a titeli tábort elhagyta és Dél-Magyarország rónái védtelenül nyitva állottak az ellenség előtt,²⁾ melynek egyes csapatai Temesvárig portyáztak.³⁾ A rémület, amely a törökök beözönlése következtében az alföldi népséget elfogta, nagy volt. Akkor Aradról a káptalan kanonokjai Szent Ágota karját, bizonyosan más ereklyékkel és kincsekkel együtt, Váradra mint biztosabb helyre vitették, ahonnan azt csak a veszély elmúltával hozták vissza.⁴⁾

A fegyelmezetlenség és a vérhas által bátortalaná lett magyar sereg nem is mert az ellenséggel szembeszállani. Magyarország szerencséje akkor az volt, hogy Murád nem akarta megtámadni. Murád Szendrő megvétele után csakhamar délfelé fordult és azután Boszniába tört.⁵⁾ Seregének csak egy része nyomult a Dunán át, hogy rabolhasson és pusztíthasson.

Először Keve városába törtek a törökök, amely város szerb lakosai házaikat elhagyni és családjaikkal és holmijokkal az országban kóborolni és idegen hajlékban megvonulni kényszerültek. Keve, Bálványos és Szkorenócz szerb lakosai akkor nagy sanyargatásokat és veszteségeket szenvedtek. Úlászló őket oltalmazni óhajtván, 1440 aug. 20-án Keve város polgárai felett a bíraskodást magának tartotta fenn.⁶⁾

Amidőn Keve városa volt szerb lakosai a törököktől való félelemtől végre a Csepel-szigetre költöztek és ott Szent-Ábrahám-telkét megszállották, I. Úlászló királynak 1440 okt. 10-én kibocsátott engedélyével Kis-Kevét, a mai Rác-Kevét, alapították,⁷⁾ a Duna pesti oldalán két pusztát szereztek, amelyeket Bálványos és Szkorenócz

¹⁾ Pesty: Krassó, III, 282. sz.

²⁾ Thim: A szerbek története, II, 52.

³⁾ Teleki: Hunyadiak kora, I, 141. Kupelwieser: Kämpfe Ungarns mit den Osmanen, 52.

⁴⁾ Márki: Arad vm. tört., I, 119.

⁵⁾ Teleki: Hunyadiak kora, I, 141.

⁶⁾ Magdiés: Diplom. Ráczeviense, X. sz.

⁷⁾ U. o., XI. sz.

pusztának nevezték el, melynek a pestmegyei Peregh falúhoz tartozó Bálványos puszta még ma is őrzi nevét. Ez képezi a ráckeveieknek még ma is élő tradícióját az Al-Duna vidékéről való származásról.

Ugyanakkor (1439) Haram (de partibus Haaram) és Torniste vidékéről szerb menekülők szállták meg Csongrád vármegyében Alpárt, ahonnan azonban csakhamar a Tisza másik partján fekvő pusztára húzódtak. Innen nemsokára (1443) ismét visszavágyódtak Alpára, de ezt nekik nyugtalanságuk miatt megtiltották.¹⁾

Ezen betörésnek katastrofhaszerű hatása volt. Keve és Krassó vármegyék törvényhatóságai megszűntek. Mindkét vármegyében 1439-en túl nem találunk főispánt megnevezve és nem lehet közigazgatási életet konstatálni.²⁾ Az utolsó főispán Kevében és Krassóban Thallóczy Frank, aki belgrádi várparancsnok is volt.³⁾ Az utolsó kevei alispánokat nem ismerjük. Krassóban hivataloskodtak mint alispánok 1439 februárban Keresztesi Sáfár Simon, Perdei István és Szentlászlói Balázs.⁴⁾ Az okleveles tudósítások a kevei és krassói vidékekről a következő években feltűnően gyérülnek. 1443-ból tudjuk, hogy Temes vármegye előtt krassói ügyeket tárgyaltak⁵⁾ és már 1444-ben mondják egyes krassóvármegyei falvokról, hogy Temes vármegyében feküdtek.⁶⁾ 1445-ben Keve és Torontál vármegyék valamint Haram vára a szörényi bánshoz tartoztak.⁷⁾ Ez azonban csak a területre nézve érthető meg, amelynek jövedelmét Szörény vára fenntartására használhatták fel, és ami átmenetileg történt, mert csakhamar látjuk, hogy a krassói terület végleg Temes vármegyébe lett bekebelezve. Ugyanis 1454-ben a kevevármegyei Maxond és a krassóvármegyei székhely Mező-Somlyó Szentmiklósi Pongrácz Jakab kezére kerültek. Mindkét helyet akkor már Temes vármegyéhez számítják és Pongrácznak „comes“ címe csak mezősomlyói várkapitányságára vonatkozik.⁸⁾

Hogy akkor az igénytelen Torontál a katastrofát túlélte és nem szűnt meg, az csak abban leli magyarázatát, hogy annak főispánja a szerb deszpóta volt, ki egyszersmind a vármegye legnagyobb birtokosa is és aki a Hunyadiak korában abban sokszor huzamosabb ideig tartózkodott.

¹⁾ Pesty: *Elt. vmk.*, II, 419, 420.

²⁾ Pesty: *Elt. vmk.*, I, 399 és Turchányi: *Krassó*, I-1, 263.

³⁾ Pesty: *Elt. vmk.*, I, 410.

⁴⁾ Pesty: *Krassó*, III, 279. sz.

⁵⁾ Pesty: *Morsz. helynevei*, 268.

⁶⁾ Pesty: *Krassó*, II-2, 208.

⁷⁾ Csánki, II, 5¹⁾.

⁸⁾ U. o., 97 és *Századok*; 1878; lipói kirándulás, 113.

Az 1439 szept. 17-én a titelrévi táborban folytatott tanácskozásban, amelyben a király és a királynő elnöklete alatt a jelenvolt egyházi és világi nagyok a nagyobbyszerű hadjárat indításával és egy országos segély kiírásával foglalkoztak, Hunyadi János, valamint Beregszói Hagymás László, temesi főispán, vettek részt. Ekkor határozták, hogy a törökök ellen, kik Szerbia és Szendrő megszállása után az ország déli vidékét pusztítják, háborút indítanak és hogy sikeresen hadokozhassanak és az ellenséget az ország déli határának pusztításában megakadályozhassák, a háború költségeinek fedezésére minden ház helyre 100 fillért, melyből 150 megy 1 arany forintra, vetnek ki.¹⁾

A tervezett háborúból azonban nem lett semmi. Mert Albert király nemsokára betegen elutazott és Bécsbe való útjában Neszmélyen okt. 27-én meghalt. A törökök pedig háborítatlanul pusztíthattak tovább vidékünkön.

Az Albert rövid uralkodása idejében történt országos szerencsétlenséget a nemesség nemtörődömsége és szűkkeblősége okozta. Szendrő elestének első következménye az volt, hogy a törököknek nyitva állott az ország határa.

A szendrői katastropha után Bránkovic György Magyarországra birtokaira költözött,²⁾ ahol ő ismeretlen időben a törökök ellen Versecz várát is építette.³⁾

*

A törököknek beütései vidékünkre megsemmisítő hatással voltak. A régi lakosság száma csökkent. Az ellenség közülök sokat legyilkolt vagy rabszíjra fűzött és ellurcolt. Sokan észak felé menekültek. Egész falvak néptelenedtek el és heverték füstölgő romokban. Természetes, hogy ilyen viszonyok közt a lakosok anyagi jóléte és kulturája erősen hanyatlott és végre egészen megszűnt.

A másik következménye az volt, hogy a lakosság ethnographiai viszonyai lényeges átalakuláson mentek át. A magyarság, amely ezen országgrészben kisebbségben volt, csak egyes vidékeken, mint Temesvár körül, szép-számmal lakott, erősen fogyni kezdett, úgy, hogy a XVII. század végén már egészen eltűnt.

A szlávtság, amely a honfoglalás idejében a Duna-Tisza-Maros között egyedül bírta, gyarapodott a szerbiai menekülőkkel, kik minden nagyobb szerbiai török invázió után a Dunán átkeltek és vidékünkön oltalmat és menedéket kerestek. Ilyen szerb bevándorlások

¹⁾ Morsz. mt. oklt., II, 195. sz.

²⁾ Pesty: Elt. vmk., I, 382.

³⁾ Evlia Cselebi magyarorsz. utazásai, II, 251.

lehettek 1390—2-, 1409-, 1427—8- és 1439-ben.¹⁾ Sokan vándorolhattak be 1411 után Bránkovics deszpóta délmagyarországi birtokaira, amelyek a becsei (torontáli) és világosvári (aradvármegyei) uradalmakban voltak egyesítve. Ezen bevándorlók közül kerülhettek ki azon szerbek, akik 1420—1421-ben Zsigmond seregében a husziták ellen harcoltak.²⁾ Ezeket valószínűleg vagy Lázárevics deszpóta bocsátotta Zsigmondnak rendelkezésére, vagy Ozorai Pipó toborozta, aki Csehországban a király hadait vezényelte.³⁾ A harmincas években a mai Torontál közepső, valamint a mai Temes és Krassó-Szörény vármegyék északi részeiben vagy 80 helysége volt a deszpótának, aki magyarországi birtokaiból 50.000 arany forint jövedelmet élvezett, már 1423-ban a baro regni major-ok sorába emelkedett és aki az 1433. évi bandériális rendelet értelmében hadaival szükség esetén Szörény felé a törökök ellen harcolni tartozott.⁴⁾ A szerb jövevények új hazájokban csakhamar befolyásra tettek szert, ami ellen az ország rendjei kénytelenek voltak állást foglalni és a deszpótát illetőleg — Albert király 1439. évi dekretumának 25. törvéycikke szerint — olyképen tartották szükségesnek intézkedni: „hogy azonképen mint egyéb mágnások, kik Magyarországon fekvő javakat, uradalmakat, várakat, erősségeket, városokat, mezővárosokat és más jószágokat bírnak, úgy Rácország deszpótája is a magáiban ne idegen és külföldi, hanem magyar tisztviselőket tartson“.⁵⁾ Bránkovics György 1439-ben történt áttelepülésével a magyarországi szerbek a történelem világába lépnek és ekkor kezdődik a magyarországi orthodox egyháznak összefüggő fejlődése is.⁶⁾ A szerbek beözönlése később oly nagy mérveket öltött, hogy a XVI. században a mai torontál-temesi síkságot „Rascia“-nak nevezték.

A bolgárok bevándorlása nem ismétlődött meg többé és így kisebb méretű maradt.

¹⁾ Hogy szerbek már 1404—1405-ben Ráczkéven laktak volna, amint ezt Stojacskovics S. (Serben in der Wojwodina,⁴⁾ és Szalay I. (A morsz. szerb telepek,⁵⁾ állítják, csak az aldunai Keve szabadságlevelének félreértésén alapul.

²⁾ Stojacskovics, i. h., 5.

³⁾ A m. nemz. tört., III, 543.

⁴⁾ Szalay: A morsz. szerb telepek, 6, 7.

⁵⁾ A szerb deszpóták által vidékünkön alkalmazott magyarok közül kettőt ismerünk. 1417-ben Lázárevics tárnokmestere (comes et familiaris noster) Remetci Himfi István, krassói és temesi birtokos (Tört. Tár; 1884; 420); 1439-ben Bránkovics familiarisa Helimbai Tamás fia Sándor, krassói nemes volt. (Morsz. mt. okl., II, 193. sz. és Pesty: Krassó, III, 211. és 250. sz.)

⁶⁾ L. Thallóczy: Zur Gesch. d. Despotenfamilie Brankovič. Wiss. Mitteil. aus Bosn., III, 334.

Nagyobb volt az oláhok beköltözködése, gyarapodása és terjeszkedése. Ezek Szörény felől nyertek megerősödést, talán 1394-ben és 1420-ban és a XV. században a mai krassó-szörényi hegyvidéket már sűrűen ellepték.

A szerencsétlenség, amely eddig vidékünket sújtotta, borzasztó volt. Alig egy rövid félszázad alatt minden pusztulásnak indult; pedig a végpusztulásig még nagyon sokat kellett átszenvednie szegény országrészünknek.

Kiigazítandó: 13. oldal, 7. sor: „amely meg“ helyett:

Aug. 18-án pedig Novigrád közelében a másik temesi főispánnak, Csáki Miklósnak, valamint György testvérének Kőrösszeg várát és városát, valamint egyéb birtokokat új adomány címén adta, mert a végeket Temesvárról a törökök és rácok ellen erősen védték.